

Maarit Muuri

KUTSUN SITÄ RAKKAUDEKSI
-näytelmän prosessikuvaus

Opinnäytetyö

Geronomi

**Kaakkois-Suomen
ammattikorkeakoulu**

Kaakkois-Suomen
ammattikorkeakoulu

Tutkintonimike
Tekijä/Tekijät
Työn nimi
Toimeksiantaja
Vuosi
Sivut
Työn ohjaaja

Geronomi
Maarit Muuri
Kutsun sitä rakkaudeksi -näytelmän prosessikuvaus
Haminan teatteriyhdistys ry
04/2021
57 sivua, liitteitä 1 sivu
Sari Ranta

TIIVISTELMÄ

Tämän toiminnallisen opinnäytetyön tilaajana toimi Haminan teatteriyhdistys ry. Tavoitteena oli tuottaa ajankohtainen ikääntyneiden nykytilaa käsittelevä näytelmä, jossa näyttelijöinä toimivat Haminan teatterin seniorinäyttelijöistä koottu ryhmä nimeltä Konkarit. Tuloksena syntyi näytelmä nimeltä Kutsun sitä rakkaudeksi.

Näytelmän aiheiksi valikoituivat omaishoitajuus ja vanhusten laitoshuollon nykytilanne, sekä alan ammattilaisten jatkuvasti kasvava kuormitus. Toteutuksessa ei käytetty valmista käsikirjoitusta, vaan se syntyi prosessin aikana työryhmän yhteistyönä, pohjautuen näyttelijöiden haastatteluihin, sekä heidän improvisoiimiinsa kohtauksiin. Improvisaatio auttoi kiertämään mahdolliset muistamisongelmat ja antoi näyttelijöille tilaa tuoda esille enemmän omia tunnetiloja ja kokemuksia.

Prosessikuvauksessa tuodaan näyttelijöiden haastattelujen kautta esille, miten he kokivat prosessin harjoitteluajasta esityksiin, sekä heidän ajatuksensa kulttuurin merkityksestä ikääntyneen hyvinvoinnille. Teoriaosuutta käsitellään kulttuurigerontologisesta näkökulmasta. Opinnäytetyöraportissa työryhmän kokemusta prosessin kulusta peilataan teoriaan ja päinvastoin.

Kutsun sitä rakkaudeksi sai runsaasti näkyvyyttä, sekä puhutteli kaikenikäisiä katsojia. Se onnistui tavoittamaan niin vanhustenhuollon ammattilaisia kuin opiskelijoita, sekä ihmisiä, joille näytelmässä käsitellyt asiat olivat omakohtaisia ja aitoja. Prosessi vahvisti, että kulttuuri voi olla tärkeä osa ikääntyneen hyvinvoinnin ja toimintakyvyn tukemista myös vanhustenhuollossa. Sen täydellinen hyödyntäminen vaatisi kuitenkin laajaa verkostoitumista ja moni ammatillista yhteistyötä.

Prosessin tärkein anti oli tuoda esille Konkarien ääni kaikkien ikääntyneiden edustajina.

Asiasanat: senioriteatteri, kulttuurigerontologia, omaishoitajuus, improvisaatio, devising

Degree	Bachelor of Social Services and Health Care
Author (authors)	Maarit Muuri
Thesis title	I call it love - process description of a play
Commissioned by	Haminan teatteriyhdistys ry
Time	April 2021
Pages	57 pages, 1 page of appendices
Supervisor	Sari Ranta

ABSTRACT

The objective of this functional thesis was to produce a play with the senior actor group *Konkarit* from the commissioning theatre that would describe the current situation of the elderly persons living in Finland. Themes of the play were caregivers, state of institutionalized housing for the elderly and the excessive workload and therefore pressure that the professionals face working in those institutions.

The script for the play evolved during the process. It is based on the group's improvisations and interviews of the actors. Improvisations also helped with the actors' memory problems and gave them space to express emotions and experiences. As a result, the *I call it love* play was born.

Process description highlighted the elderly actors' experiences of the play making process and their thoughts about the significance of culture for the wellbeing of an elderly person. Theoretical approach for the thesis was cultural gerontology. The report reflects the actors' experiences with the theory.

I call it love was seen by vast audience and it spoke to many viewers by its touching themes. It succeeded to reach and touch the general public, professionals and students working with the elderly. For many the themes of the play were from their daily lives, personal and real. This thesis showed that culture can be an important part of maintaining health and wellbeing in the caretaking industry. However, its broader use would mean networking and interprofessional cooperation. Main benefit of the process was to give the seniors a chance to express themselves and speak out their thoughts about the important themes in the play.

Keywords: senior theater, cultural gerontology, caregivers, improvisation, devising

SISÄLLYS

1	JOHDANTO	6
2	TEATTERI KUTSUU.....	7
2.1	Haminan teatteri	7
2.2	Ajatus aiheesta	7
2.3	Konkarit	8
3	TEATTERIESITYKSEN TYÖMETODIT	9
3.1	Käsikirjoitus	9
3.2	Ohjaaminen	11
3.3	Improvisaatioteatteri	13
4	TEOREETTINEN VIITEKEHYS	14
4.1	Taiteen ja kulttuurin merkitys ikääntyneen hyvinvoinnille.....	14
4.1.1	Kulttuurigerontologia	14
4.1.2	Sosiokulttuurinen innostaminen	15
4.1.3	Kulttuurin ja taiteen terveysvaikutukset.....	16
4.1.4	Ikäihmiset ja draama.....	18
4.2	Omaishoitajuus	19
5	TAVOITTEET	21
6	TOTEUTUS	23
6.1	Suunnitteluvaihe	23
6.2	Riskit.....	24
6.3	Resurssit.....	24
6.4	Haastattelut tiedonkeruun menetelmänä	25
6.5	Aikataulu	25
6.6	Ensimmäinen harjoituskausi	26
6.6.1	Uuden opettelua	26
6.6.2	Roolit löytyvät	29
6.7	Kutsun sitä rakkaudeksi.....	32

6.7.1	Vastakohtien vaikeus.....	32
6.7.2	Monologit muistamisen tukena	34
6.7.3	Omaehtaisuus ja ryhmän tuki.....	34
6.8	Ensi-ilta ja ensimmäinen esityskausi	37
6.8.1	Näytökset alkavat	37
6.8.2	Palautteen merkitys	38
6.8.3	Esityskausi keskeytyy	40
6.9	Toinen harjoituskausi.....	41
6.9.1	Ryhmädynamiikan muutos.....	41
6.9.2	Kohti toista ensi-iltaa.....	43
6.9.3	Ensi-ilta ja toinen esityskausi	44
7	ARVIOINTI.....	45
7.1	Opinnäytetyön prosessin arviointi.....	45
7.2	Oman oppimisen arviointi	47
8	POHDINTA.....	48
8.1	Eettisyys	48
8.2	Jatkokehittäminen.....	50
	LÄHTEET.....	52

LIITTEET

Liite 1. Kutsun sitä rakkaudeksi -näytelmän käsiohjelma

1 JOHDANTO

Taiteen ja kulttuurin merkitystä ikääntyneiden hyvinvoinnille on viime vuosina tutkittu paljon, ja niiden positiiviset vaikutukset on selkeästi todettu myös gerontologiassa. Kulttuurigerontologiassa vanhenevan ihmisen elämä nähdään kulttuurisessa kontekstissa ja vanheneva ihminen kulttuurisena olentona. (Liikanen 2011). Tästä huolimatta ikääntyneet ovat suurimmaksi osaksi jääneet kulttuuripalveluiden kokijaksi, eikä heidän mahdollisuuksiinsa kulttuurin tuottajina ja tekijöinä ole riittävästi kiinnitetty huomiota.

Ikäsyryntä ja ikääntyneiden hienovarainen sivuuttaminen perustuu Vakimon (2012) mukaan kulttuurisiin ajatusmalleihin vanhuudesta ja vanhenemisestä. Tällainen ajattelu leikkaa lävitse koko yhteiskuntaa ja kulttuuria sen kaikilla tasoilla. Tämän toiminnallisen opinnäytetyön tavoitteena oli tuoda esille sekä seniori-ikäisten ihmisten tasavertaisuus kulttuurin tekijöinä, että käsitellä taiteen avulla heille tärkeitä ja ajankohtaisia aiheita. Lisäksi tavoitteena oli havainnoida, miten ikääntyneet kokivat prosessiin osallistumisen ja mitä se heille merkitsi.

Toimeksiantajana opinnäytetyössä toimi Haminan teatteri, jonka Konkari-ryhmää minut pyydettiin ohjaamaan. Prosessin tuloksena syntyi näytelmä nimeltä Kutsun sitä rakkaudeksi, jossa käsiteltyjä aiheita olivat mm. omaishoitajuus ja vanhustenhuollon nykytilanne. Toteutus tapahtui syksyn 2019–2020 välisenä aikana.

Raportoinnissa pyrin tuomaan esille näyttelijöiden kokemukset peilattuna opinnäytetyön viitekehukseen, joka muodostuu kulttuurin ja taiteen merkityksestä ikääntyneiden hyvinvoinnille, sekä omaishoitajuuden käsitteestä. Kerron myös käytetyistä työmetodeista ja siitä, miten ne osaltaan tukivat ikääntyneiden näyttelijöiden harjoittelua ja esiintymistä. Opinnäytetyössä kuvataan myös näytelmän teon vaiheet käsikirjoituksesta valmiiseen esitykseen näyttelijöiden haastatteluja lainaamalla.

Oleellista koko prosessissa oli kuvata Konkarien matka Kutsun sitä rakkaudeksi -näytelmään.

2 TEATTERI KUTSUU

2.1 Haminan teatteri

Haminan teatteria hallinnoi Haminan teatteriyhdistys ry, joka on aktiivinen harrastajateatteriyhdistys. Yhdistyksen tavoitteena on edistää teatteriharrastusta Haminan ja sen ympäristökuntien alueella, sekä tarjota alueen asukkaille mahdollisuuksia kehittää ilmaisutaitovalmiuksiaan. Teatteri tuottaa kolme esitystä vuodessa, kaksi sisänäyttämöllä ja yhden kesäteatterissa, sekä useita vierailuesityksiä ja erilaisia tapahtumia. Teatteri on toiminut jo yli 50 vuotta, ja sillä on vankka asema alueen kulttuurin tuottajana. Itse olen ollut mukana teatterin toiminnassa vuodesta 2011, niin näyttämöllä, kulisseyssä kuin ohjaajana-kin. Yhdistyksen palkallisina työntekijöinä työskentelevät vahtimestari sekä ääni- ja valomies. Muut teatterin jäsenet, kuten yhdistyksen hallitus, puheenjohtaja, kahviohenkilökunta, sekä näyttelijät toimivat harrastajapohjalta. Poikkeuksen muodostavat näytelmien ohjaajat, jotka ovat yleensä palkattuja ammattilaisia. Tästä käytännöstä poikettiin, kun minut ja ystäväni Eveliina Arminen pyydettiin keväällä 2019 ohjaamaan teatterin vuoden 2020 kevätnäytelmä, joka olisi teatterin seniorinäyttelijöiden muodostaman Konkarit-ryhmän tuotantoa.

2.2 Ajatus aiheesta

Teatterin toiveena oli esitys, joka käsitteisi ajankohtaista ikääntyneisiin liittyvää aihetta. Vanhustenhuollon epäkohtien, laitoshoidon nykytilanteen ja alan ammattilaisten jatkuvasti kasvavan kuormituksen lisäksi myös omaishoitajuus oli jo pitkään ollut laajasti esillä. Näitä aiheita käsittelevät mm. Holopainen ym. (2015, 19-23) hoitotyön tutkimussäätiön raportissaan, jossa tutkittiin niin hoitohenkilökunnan, vanhuksien kuin omaishoitajienkin käsityksiä vallitsevasta tilanteesta. Tuloksena oli, että ikääntyneiden asemaan ja palveluihin liittyvät muutostarpeet koskevat ikääntyneiden asemaa yhteiskunnassa, sekä palvelurakenteiden, hoitoprosessien, palveluketjujen ja omaishoidon kehittämistä. Erityisesti kiinnitettiin huomiota omaishoitajien jaksamiseen ja siihen liittyvään tuen tarpeeseen, sekä heidän tasavertaisen asemansa vahvistamiseen kansallisesti. Esille nousi myös ikääntyneen kohtelu ja kohtaaminen yksilöllisesti, hänen itsemääräämisoikeuttaan ja ihmisarvoaan kunnioittaen.

Päätimme syventyä näihin edelleen ajankohtaisiin pinnalla olleisiin aiheisiin, erityisesti omaishoitajuuteen. Aiheet tuntuivat luontevilta ja sopivilta myös näyttelijät huomioiden, sillä heillä kaikilla oli elämän mukanaan tuomia oma-kohtaisia kokemuksia niin ikääntymisestä kuin omaishoitajuudestakin. Dramaturgian keinoin pystyimme käsittelemään aiheita näyttämölle sopivalla tavalla ja tuomaan esille mitä on sairastuminen, hoitaminen, luopuminen, menetys ja rakkaus, vuosikymmenten yhteinen taival ja sen loppu.

2.3 Konkarit

Haminan teatterissa on toiminut 1990-luvulta lähtien ryhmä nimeltä Konkarit, joka alun perin on muodostunut teatterin toiminnassa pitkään mukana olleista näyttelijöistä. Myöhemmin siihen on liittynyt muitakin ikääntyneempiä teatterin harrastajia. Konkarit ovat perinteisesti esittäneet oman näytelmänsä aina kevätkaudella. Esimerkkeinä voi mainita vaikkapa edellisen vuoden farssin Hamsterihotelli, ja vuoden 2018 keväällä esitetyn komedianäytelmän Harmaat pantterit. Ryhmässä mukana oleminen ei ole pois sulkenut osallistumista teatterin muihin tuotantoihin, mutta näin on taattu myös seniorinäyttelijöiden näkyvyys.

Ikä tuo mukanaan paljon elämänmuutoksia ja tapahtumia, jotka voivat vaikuttaa osallistumiseen, joten Konkareidenkin aktiivinen jäsenmäärä on vuosien aikana vaihdellut kymmenestä kahteenkymmeneen. Meidän produktiossamme mukana oli 12 näyttelijää, joiden keski-ikä oli n. 75 vuotta; nuorin oli 60-vuotias ja vanhin 84. Ryhmän nuorin näyttelijä Eija oli myös teatteriharrastajana nuorin, hänen ensimmäinen ensi-iltansa oli ollut viisi vuotta sitten. Mukana oli myös Eijan äiti Maija, joka yhdessä tyttärensä kanssa oli innostunut uudesta yhteisestä harrastuksesta. Toisaalta iältään vanhin, eli Jukka, oli kokenut ensimmäisen ensi-iltansa 48 vuotta sitten. Jukan elämässä teatteri oli kulkenut muun elämän rinnalla vuosikymmenten ajan, antaen välillä turvasataman ja pakopaikan elämän murheissa, kuten harjoituskaudemme alussa, jolloin Jukka menetti vaimonsa. Jukan sanojen mukaan teatteriperhe auttoi silloin jaksamaan ja vei ajatukset välillä muualle.

Leskeksi jääneitä tai muuten yksin eläviä oli suurin osa ryhmäläisistä. Vain kolme eli yhdessä puolisonsa kanssa, kuten Arja (70 v), joka omakohtaisesti

oli joutunut tutustumaan omaishoitajan arkeen. Myös hän kertoi, että ryhmästä saatu tuki helpottaa arjen haasteista selviytymistä.

Suurimmalla osalla ryhmäläisistä oli aikaisempaa kokemusta näyttelemisestä, osalla jo lapsuudesta asti. Jotkut olivat vanhemmalla iällä palanneet harrastuksen pariin, pitkänkin tauon jälkeen. Joukossa oli myös niitä, joille näytteleminen oli melko uusi aluevaltaus, pitkäaikaisten unelmien täyttymys ja uuden alku, kuten Mirjam (73 v) asian ilmaisi. Mirjamkin toimi oman puolisonsa omaishoitajana, kunnes joutui juuri näytöskauden aikana tekemään ratkaisun miehensä laitoshoidon aloittamisesta.

Uuden elämän kertoi saaneensa myös Leila (83 v), joka Alzheimer diagnoosin jälkeisen, hetken kestäneen epätoivon jälkeen päätti, ettei anna taudille periksi. Kymenlaakson Muistiluotsin ja Haminan teatterin yhteisproduktion kautta hän lopulta päätyi Konkareihin ja oli nyt mukana jo kolmannessa produktiossaan.

Ryhmän miesvahvistuksia olivat Matti, Timo, Markku ja Jorma (Jomi), kaikki pitkän linjan teatterilaisia, monessa mukana olleita kokeneita näyttelijöitä. Sellainen oli myös Irene (82 v), teatterin toiminnassa pisimpään mukana ollut näyttelijätär, joka ei enää itsekään muistanut ensi-iltojensa määrää. Samaa voi sanoa Eija-Kaarinasta (76), joka Konkareiden lisäksi oli ollut aktiivisesti mukana muissakin tuotannoissa.

Kaikki nämä harrastajanäyttelijät olivat aivan tavallisia ikäihmisiä. Satama- ja tehdastyöläisiä, siivoojia, tarjoilijoita, opettajia, insinöörejä, edustusrouvia ja kotiäitejä. Heitä yhdistävä asia oli rakkaus teatterin tekemiseen ja ilo kuulumisesta ryhmään, joka loi heille ainutlaatuista me-henkeä.

3 TEATTERIESITYKSEN TYÖMETODIT

3.1 Käsikirjoitus

Draama on proosan ja lyriikan ohella yksi kaunokirjallisuuden lajeista. Sen nykyisiksi alalajeiksi lukeutuvat näytelmän lisäksi audiovisuaaliset ja multime-

dialliset käsikirjoitukset sekä kuunnelmat, jotka perustuvat suoraan esitykseen eli ovat tarkoitettu ääneen luettaviksi tai esitettäviksi. Teksteistä saatetaan käyttää esitysväylästä riippumatta nimitystä käsikirjoitus, jolla tarkoitetaan esityksen tai teoksen pohjatekstiä. Näytelmäkirjailija ja teatterintekijä Saara Turusen mukaan näytelmä ei ole käsikirjoitus. Teatteriesitys käsitetään työn aiheen takia nimenomaan näytelmäkirjailijan kirjoittamaan näytelmään perustuvana esityksenä, kun taas esim. elokuva käsitetään käsikirjoittajan laatimaan käsikirjoitukseen perustuvana teoksena. (Airisniemi 2015, 6.)

Esityksemme ei perustunut valmiiseen näytelmään. Sopiva lähestymistapa löytyi Airisniemeltä (2015, 17), jonka mukaan yhteistyössä työryhmän kanssa voi kirjoittaa niin näytelmiä kuin esityskäsikirjoituksiakin. Tällöin teksti voi olla prosessin myötä niin sidottu esitykseen, että sillä ei välttämättä ajatella olevan itsenäistä kirjallista funktiota. Näytelmäkirjailijalla on mahdollisuus kehittää ja testata tekstiään työryhmän kanssa. On viime kädessä kirjoittajan päätös, onko teksti näytelmäteos vai esitykseen, esimerkiksi työryhmään ja paikkaan sidottu esityskäsikirjoitus. (Airisniemi 2015, 20.)

Kutsun sitä rakkaudeksi oli selkeästi työryhmään sidottu esityskäsikirjoitus, joka muotoutui ohjaajien, näyttelijöiden ja muun työryhmän kanssa. Lisäksi se kehittyi valmiiseen muotoonsa testaamisen ja kokeilujen kautta. Airisniemi (2015, 17) lainaa Saara Turusta, jonka mukaan käsikirjoittaja voi kirjoittaa materiaalia työryhmän työstettäväksi vuorovaikutuksessa näyttelijöiden ja ohjaajan harjoitusprosessin kanssa. Meidän tapauksessamme tilannetta helpotti se, että ohjaajat toimivat myös käsikirjoittajina.

Tällaista ryhmälähtöistä, eli niin sanottua devising-työtappaa käsittelee myös Suhonen (2013, 8) tutkimuksessaan ryhmälähtöisen käsikirjoittamisen ohjaamisesta. Hänen mukaansa esityksen lähtökohta voi olla mikä tahansa, työtavat ovat kirjavia ja kyseiseen työskentelyjaksoon tai ryhmän toimintatapaan omintakeisesti liittyviä. Käsikirjoitus syntyy lavatyöskentelyn yhteydessä ja tuotettua materiaalia arvioidaan ja punnitaan yhdessä.

Termin devising on suomentanut Pieta Koskenniemi (2007,22) ryhmälähtöiseksi työtavoiksi. Hänen mukaansa nimike kattaa esitykset ja projektit teatterin

ammattilaisesityksistä kouluissa tehtäviin teatterityöpajoihin. Devising-käsite on siis sisällöltään hyvin kirjava.

Perinteinen prosessikirjoittamisen kaari nähdään yleensä lineaarisena ja sykklisenä. Kirjoittaminen koostuu suunnittelusta, työstämisestä ja uudelleentarkastelusta. Vaiheiden välillä voi tapahtua liikettä eteen tai taaksepäin. Devising-prosessi on periaatteiltaan hyvin samanlaista kuin prosessikirjoittaminen. Omana vaiheenaan on nähty prosessoinnin vaihe, eli materiaalin tuottaminen valitusta lähtökohdasta ja sen kehittäminen eri työtavoin, sekä esityksen kokoonpanoon tai kokonaisuuteen liittyvät valinnat. (Suhonen 2013, 14.)

Teatteriesityksessä ja käsikirjoituksessa tärkeää on dramaturgia ja draaman kaari. Helstola (2008, 25) mainitsee tutkielmassaan kaksi erilaista dramaturgista kaarta: aristoteelinen dramaturgia ja ei-aristoteelinen dramaturgia. Ensiksi mainittu on yhtä kuin niin sanottu perinteinen draama, jossa on alku, keskikohta ja loppu, jotka toteutuvat myös yksittäisten kohtausten sisällä. Siihen eivät kuulu minkäänlaiset abstraktiot tai poikkeavuudet perinteisestä draaman kaaresta. Vaikka Kutsun sitä rakkaudeksi sisältää erilaisia abstrakteja tehosteita ja toimintoja, jotka poikkeavat kausaalista etenemisestä, noudattaa se silti pitkälti aristoteelista dramaturgiaa, siinä on alku, keskikohta ja loppu, sekä selkeä juoni. En kuitenkaan kutsuisi sitä perinteiseksi draamaksi, vaan ehkä enemmänkin moderniksi draamaksi.

3.2 Ohjaaminen

Produktiossamme noudatettiin selkeästi dramaturgiahjaamisen metodia, jossa esityksen tekijät osallistuvat materiaalin tuottamiseen ja teoksen rakenteen muodostumiseen. Tällaisen esityskäsikirjoituksen ohjaaminen eroaa auteur-henkisestä ohjaamisesta, jossa ohjaaja vie harjoituksiin näytelmän tai valmiin esitysrungon ja suunnitelmat sen toteuttamiseksi. Auteur-ohjaaja päättää yksin siitä millainen esityksestä muodostuu. (Kilpi 2014.)

Devising-prosessissa käsikirjoittajan rooli voi olla hyvinkin monenlainen. Mutta entäpä jos käsikirjoittajat toimivat myös ohjaajina kuten meidän tapauksessamme? Suhosen (2013, 5) mukaan käsikirjoittaja voi osallistumalla itse improvisaatioihin tai ohjaamalla harjoitteita. Ohjaaminen voi olla siis käsikirjoitus-

teko, joka ohjaa toiminnan suunnan. Toisaalta käsikirjoitus vaikuttaa ohjaamisen suuntaan. Devising-työskentely ja dramaturgiahjaaminen siis kulkevat käsi kädessä, kaikki nivoutuu yhteen ja yksi asia johtaa toiseen.

Vaikkakin Kutsun sitä rakkaudeksi oli ryhmätyön tulos, tarvitsi se silti raamit, joiden sisällä toimia. Ryhmälähtöinen työskentely luo paljon epävarmuustekijöitä, koska mitään ei ole valmiina. Ryhmälähtöisiä esityksiä ohjatessa on tärkeää laatia selkeät työskentelytavat ja organisoida toiminta tiettyihin työvaiheisiin, jotta työryhmällä on turvallinen ja luottavainen olo siitä mitä he tekevät. Usein näiden raamien luominen jää ohjaajan tehtäväksi. Oleellista ohjaajaan toimenkuvan määrittelyssä on toiminnan pitäminen selkeänä koko ryhmälle. Epäselvyydet tässä voivat aiheuttaa ongelmia, siksi ohjatessa on tärkeää pyrkiä selkeään työskentelyn rakenteeseen. (Suhonen 2013, 14.)

Olipa kyse millaisesta työskentelytavasta tahansa, ohjaajan rooli on ensiarvoisen tärkeä. Ohjaajan persoonalla on iso vaikutus ryhmähenkeen. Hyvän ohjaajan ominaisuuksiin katsotaan kuuluvan avoimuus, spontaanisuus, rohkeus, mielikuvitus, psykologian tuntemus ja huumorintaju. Hänen on kyettävä luomaan turvallinen toimintaympäristö, jossa jäsenet uskaltavat vapaasti ilmaista itseään. Työn tulos on hyvin paljon riippuvainen ohjaajan työtavoista, arvoista ja myös taiteeseen liittyvistä esteettisistä näkemyksistä. (Hohenthal-Antin 2001, 51.)

Kansallisteatterin teatterityöpajan tietopaketissa (2018) ohjaajan rooli määriteltiin seuraavasti:

”Ohjaajan tehtävä on hallita näytelmän kokonaisuus ja tehdä viimeiset ratkaisut. Ohjaajan on pidettävä kiinni esityksen rytmistä ja aikatauluista sekä muistaa ajatella aina esitys siihen tilaan ja sen tarjoamiin mahdollisuuksiin/luomiin rajoitteisiin, missä se esitetään.

Ohjaajan pitää huolehtia siitä, että näyttelijöillä ja muulla työryhmällä on hyvä olla ja kuunnella heidän ideoitaan, mutta uskoa silti omiin näkemyksiinsä ja tehdä lopulliset päätökset.

Ohjaajan tehtävä on saada muutettua näytelmäteksti toiminnaksi ja sanat vastaamaan tekoja ja teot sanoja.

Ohjaajan täytyy aina miettiä, mitä näytelmässä tapahtuu, miksi niin tapahtuu ja kenelle tapahtuu. Ohjatessa on myös tärkeä miettiä, kenelle näytelmä on suunnattu ja mitä sillä tahdotaan yleisölle kertoa.

Ennen kaikkea teatteri on leikkiä ja sopimus yhteisestä tekemisestä ohjaajan, esiintyjien ja muun työryhmän välillä. Ohjaaja toimii ikään kuin tämän leikin tuomarina ja muistuttaa yhteisistä säännöistä, jos ne meinaavat unohtua.”

3.3 Improvisaatioteatteri

Improvisaation voi määritellä monella tavalla. Etymologisesti termin 'improvisaatio' alku on latinan sanassa "improvius", joka tarkoittaa ennalta näkemättömyyttä. Vanhan sivistyssanakirjan mukaan improvisaatio on valmistelematta tekaistu puhe tai jokin muu hengentuote, tuokiokyhäelmä. Tuoreimman lähteen mukaan improvisoidessa luodaan, esitetään tai sepitetään esityksen yhteydessä valmistelematta ja järjestetään asiat mielikuvituksen ja tarjolla olevien keinojen avulla. (Kaarivaara 2013, 7.)

Improvisaatiota näyttelijänohjauksessa tutkineen Kaarivaaran (2013, 6) mukaan improvisaation kautta näyttelijän on mahdollista päästä omien impulsiensa myötä lähemmäs aitoja tunteita. Yleisön kokemusta näyttelijäntyön herättämistä tuntemuksista katsojassa voidaan vain arvailla ja analysoida. Sen sijaan että näyttelijät näyttelisivät henkilöitä, jotka tuntevat asioita, tuntemukset välittyvät katsojalle sitä paremmin, mitä läheisemmiksi itselleen näyttelijä kokee tunteet, eli mitä aidompi kokemus näyttelijälle itselleen on.

Brittiläisen ikääntymistä tutkivan instituutin tutkimustulosten mukaan teatteri-improvisaatiosta on ikääntyneille paljon positiivisia vaikutuksia. Se mm. auttaa varhaista dementiaa sairastavia pysymään sosiaalisina ja tätä kautta parantaa heidän elämänlaatuaan. Improvisaatio antaa muistisairaalle mahdollisuuden hyödyntää omia vaistojaan ja spontaania luovuutta. (National Institute on Aging 2019.)

Improvisaatioharjoitteiden avulla pääsimme kiertämään valmiin tekstin aiheuttamia muistamisongelmia, mutta sen lisäksi halusimme tuoda esille nimenomaan aitoja, ei näyteltyjä tunteita. Kun valmista ajatusta eikä mallia ollut, näyttelijät joutuivat hakemaan tunteet omien kokemuksiansa kautta omasta itsestään. Näin saimme aikaan mahdollisimman aidon tuntuisia kohtauksia, joista osa päättyi lopulliseen esitykseen.

4 TEOREETTINEN VIITEKEHYS

4.1 Taiteen ja kulttuurin merkitys ikääntyneen hyvinvoinnille

4.1.1 Kulttuurigerontologia

Taiteen edistämiskeskuksen selvitystyössä ”Rakenteita ratkomassa” Rosenlöf kirjoittaa (2014), että ikäihmisille kohdennetusta taiteen ja kulttuurin hyvinvointi toiminnasta on raportoitu paljon positiivisia vaikutuksia. Kulttuuri ja sen hyvinvointia tukevat vaikutukset läpäisevät koko elämänkaaren. Taiteen kautta ikäihmiset voivat toteuttaa omaa itsemääräämisoikeuttaan ja vahvistaa omaa identiteettiään.

Liikasen mukaan (2011) Gerontologiasta on muotoutunut monitieteellinen alue, joka tutkii biologisia, psyykkisiä, sosiaalisia ja kulttuurisia vanhenemisen prosesseja ja niiden suhdetta elämäntilanteeseen. Viimeisen vuosikymmenen aikana gerontologia on haarautunut lähes kaikille kulttuurin ja yhteiskunnan aloille. Kulttuurigerontologia on yksi gerontologian osa-alue, jossa vanheneva ihminen nähdään kulttuurisena olentona ja hänen elämänsä kulttuurisessa kontekstissa. Vanhuuden käsite, vanhuskuva ja ikäihmisten asema muokkautuvat erilaisissa kulttuurisissa yhteisöissä kulloisenkin yhteiskunnan muutoksen mukana.

Kulttuurin näkyvimpiä ilmenemismuotoja ovat taide ja kulttuuritoiminta. Kulttuurigerontologiaan sisältyvän ikääntyvien elämänlaadun ja hyvän elämän edistämisen myötä on noussut esille taiteen ja kulttuuritoiminnan käyttäminen osana toimintakyvyn ylläpitoa ja kuntoutusta. Tähän liittyvät sosiokulttuurinen ja taidelähtöinen tai muu soveltava luova toiminta, jonka tavoitteena on toimin-

takyvyn, yhteisöllisyyden ja vuorovaikutuksen virittäminen. (Liikanen 2011, 9–10.)

Ihmissuhteet ja niiden ylläpitäminen on tärkeää ikääntyneen psyykkiselle hyvinvoinnille. Toinen tärkeä tekijä on harrastukset. Tärkeää on löytää itselleen mielekästä tekemistä, joka tuottaa hyvää oloa. Harrastuksen tarkoituksena on myös toteuttaa itseään ja saada ajatukset muualle. Psyykkistä hyvinvointia lisää se, että ihminen osaa nauttia asioista. Nautinnon pystyy kokemaan, kun tekee itselleen mieleistä tekemistä. Nautinto liittyy itsensä toteuttamiseen. (Rantanen 2017, 10.)

4.1.2 Sosiokulttuurinen innostaminen

Rantasen (2017, 12) mukaan ikääntyneiden kohdalla puhutaan nelivaiheisesta vallan ja itsemääräämisoikeuden murtumisen syndroomasta. Ensimmäinen ihminen ajattelee itsensä haavoitetuksi vanhuuden asenteiden takia. Nämä asenteet alkavat muokata ihmistä ja hänen ajattelutapaansa. Esimerkiksi heikentyneet voimat tai sosiaalisen aseman muutos liittyvät näihin ja pikkuhiljaa vanhus alkaa ottaa nämä asenteet omikseen. Seuraavaan vaiheeseen kuuluu, että esim. perhe saattaa huomaamatta ehdottaa erilaisia asioita, kuten harrastuksista luopumista. Tämä johtaa siihen, ettei ikääntynyt enää koe olevansa sama ihminen kuin aiemmin ja hän ajattelee kadottaneensa oman itsenäisyytensä. Kolmannessa vaiheessa hänet ajetaan sairaan rooliin, jolloin hän alkaa elää sen mukaan ja häneltä katoaa pystyvyyden tunne.

Viimeisessä vaiheessa, jota kutsutaan myös sosiaalisen murtumisen vaiheeksi, ikääntynyt kokee, että hänen kykynsä katoavat. Tämän kehityksen välttämiseksi ikääntynyttä tulisi kannustaa osallisuuteen sosiokulttuurisen innostamisen kautta. Innostamisessa on erilaisia ulottuvuuksia, joita ovat pedagoginen, sosiaalinen sekä kulttuurinen ulottuvuus. Näillä vahvistetaan ihmisten yhteisöllistä sitoutumista sekä heidän arvojensa muodostumista. Sosiaalisella ulottuvuudella tarkoitetaan yhteisöä sekä ryhmää, jonka keskiössä ovat henkilön oma osallistuminen sekä liittäminen yhteisöön ja yhteiskuntaan. (Rantanen 2017, 13.)

Sosiokulttuurisen toiminnan avulla on tarkoitus luoda ikääntyneille parempaa arkea. Se tarkoittaa ikääntyneiden aktivointia ja osallistamista toimintaan. Sosiokulttuurin tausta-ajatuksena on taide ja luovuus, toimintakyvystä huolimatta. (Nuutinen 2014, 92–93.)

Myös Raittilan (2014, 96–98) mukaan yhteiskunnassa kaivataan vanhusten tuomista mukaan kulttuuritoimintaan. Hänen mukaansa kulttuurilla voi lievittää yksinäisyyden kipua ja lisätä yhteisöön kuulumisen kokemusta.

4.1.3 Kulttuurin ja taiteen terveysvaikutukset

Tarvosen (2011, 3) mukaan yhteisten kulttuuriharrastusten ja yhdessä tekemisen kautta syntyvällä sosiaalisella pääomalla on terveysvaikutuksia. Tärkeää on taiteen luoma elämys, joka saa aikaan hyvän olon tunteen, joka puolestaan tuntuu terveytenä.

Tarvonen viittaa tutkimuksiin, jotka osoittavat, että kulttuuria harrastaneet elävät pidempään kuin ei harrastaneet. Terveysvaikutusten syy on sosiaalinen pääoma, joka esiintyy yhteisöllisessä toiminnassa. Lisäksi kognitiivisia taitoja vaativa harrastaminen ehkäisee dementoitumista. Muita konkreettisia muutoksia tutkimusten mukaan on ollut mm. verenpaineen lasku ja lääkkeiden käytön väheneminen. (Tarvonen 2011, 4.)

Yhdessä tekemisellä ja ryhmään kuulumisella on siis positiivisia terveysvaikutuksia. Tutkimusten perusteella Suomessa 36–39 % ikääntyneistä kokee itsensä ainakin toisinaan yksinäiseksi. Yksinäisyys taas on yhteydessä sairastamiseen, toiminnanvajeisiin ja masennukseen. Se liittyy myös heikentyneeseen elämänlaatuun. Viime vuosina tehtyjen interventiotutkimusten mukaan hyödyllisimmiksi yksinäisyyden lievittäjiksi osoittautuivat ryhmässä tapahtuvat interventiot, joissa ikääntyneet saivat itse osallistua ja vaikuttaa toimintaan ja sen suunnitteluun. Lisäksi vaikuttavimmista interventioista löytyi teoreettinen pohja. Ne olivat tavoitteellisia ja sisälsivät sosiaalista aktiivisuutta lisäävää toimintaa ja sosiaalista tukea. (Pitkälä & Routasalo, 2012.) Myös Nikkilän (2019, 21) mukaan ryhmän tuoma turva ja vertaistuki ovat tärkeitä ikääntyneen kokemaan oman elämänsä turvallisuuden tunteeseen. Tätä voi verrata perheeltä ja läheisiltä saatuun turvaan.

Myös Hohenthal-Antin (2001, 20) puhuu taiteesta terveysterveystieteiden käsittein. Taide on väline, jonka avulla kompensoidaan ikääntymisen menetyksiä. Taiteen avulla rakennetaan kuvaa aktiivisesta ja hyödyllisestä kansalaisesta. Ikääntynyt kokee itsensä ihmisarvoiseksi, ihminen on myös psykofyysinen kokonaisuus. Taidetta on kautta aikojen käytetty parantavassa mielessä, mutta viimeistään kun Maslow asetti itsensä toteuttamisen tervepyramidin huipulle, alkoi syntyä psykokulttuurinen aalto, joka jatkuu edelleen. Kulttuuria ja taidetta käytetään arkisten rutiinien rikkomiseen, toimintakyvyn ja mielen hyvinvoinnin lisäämiseen.

Eryteisesti teatteritaiteen harrastamisen vaikutuksesta ikääntyneille löytyy useita kansainvälisiäkin tutkimuksia. Englantilaisessa katsauksessa (Bernard & Rickett 2016, 19) viitataan yhdysvaltalaiseen tutkimukseen, jonka mukaan jo neljän viikon teatteriharjoitteet paransivat osallistujien kognitiota ja muistia, ongelmien selvittämiskykyä, sanojen muodostamista ja psyykkistä hyvinvointia. Lisäksi oli havaittavissa huomattavaa itseluottamuksen ja itsetunnon lisääntymistä.

Samassa raportissa mainitaan ruotsalainen muistisairaille ja heidän omaishoitajilleen toteutettu workshop-mallinen tutkimus. Omaishoitajat kertoivat tutkimuksen jälkeen omaisensa pystyvän ilmaisevan itseään huomattavasti paremmin ja avoimemmin. Lisäksi heidän kiinnostuksensa ympäristöä kohtaan oli lisääntynyt merkittävästi. Myös omaishoitajat tunsivat olevansa vahvempia ja varmempia omassa tehtävässään. (Bernard & Rickett 2016, 19.)

Teatteritaiteen vaikutuksia on verrattu muiden taidemuotojen, kuten esim. laulamisen ja kuvataiteen vaikutuksille ikääntyneen toimintakykyyn. Vertailuissa on havaittu, että näyttelemistä harrastaneiden itseluottamus on vahvistunut muita enemmän. Tätä kautta heillä on vähemmän haasteita selviytyä päivittäisistä toiminnoista ja arjen hoitamisesta. Muiden kognitiivisten taitojen lisäksi esim. verbaalinen sujuvuus ja tarinoiden kertominen on näyttelemistä harrastaneille helpompaa. He myös osaavat sanallisesti ilmaista omia toiveita ja tarpeitaan verrokkiryhmiä paremmin. (Noice ym. 2014.)

4.1.4 Ikäihmiset ja draama

Usein vanhustyön työntekijät tai palkatut viriketoiminnan- tai vapaa-ajan-ohjaajat määrittelevät ikäihmisille suunnatun kulttuurisen toiminnan muodot ja sisällöt. Ikääntyneet nähdään useimmiten toiminnan kohteena, harvemmin kulttuurisen toiminnan tuottajina. Perinteiseen vanhuuteen liitetään raihnaisuus ja kyvyttömyys toimia normaalisti.

Näyttelemisen kautta ikäihminen voi kuitenkin murtaa näitä käsityksiä. Ikääntynekin voi olla luova, itse asiassa iäkkäänä luovuuden ehdot täyttyvät parhaiten. On aikaa levätä ja pohtia. Niin sanottu näennäinen laiskuus on luovuudelle tärkeä piirre, koska luovia prosesseja ei voi keinotekoisesti kiihdyttää. Lisäksi ikääntyneillä on nuorempia laajempi kokemusvarasto, enemmän materiaalia, josta ammentaa. He ovat myös vapaampia liian ehdottomista käsityksistä, jotka voisivat olla luovan ajattelun esteenä. (Hohenthal-Antin 2011, 23.)

Draama ja teatteri voivat olla tärkeä osa myös iäkkäiden ihmisten arkea ja elämää. Högbäck (2013) on työskennellyt paljon draamapohjaisen toiminnan parissa. Hänen mielestään draama vahvistaa vanhusten kykyä muistaa asioita paremmin ja antaa heille mahdollisuuden saada onnistumisen kautta positiivisia kokemuksia, jotka vahvistavat kykeneväisyyden tunnetta vanhemmalla iällä. Draamaharjoitteet antavat myös ikäihmisille rohkeutta ilmaista itseään ja tuoda itseään näkyviksi. Se on tärkeää nykyajassa, jossa ikääntyneet usein syrjäytyvät tai heidän mielipiteitään ei välttämättä kuunnella. Högbäck (2013, 2) mukaan teatteri-ilmaisun ohjaajat voivat antaa vanhuksille draaman kautta jotakin, mistä ammentaa työkaluja kohti onnistunutta ikääntymistä. Draaman ja teatterin kautta vanhukset saavat arkeensa voimaantumisen tunteita.

Oma taidetoiminta antaa kokemuksen liittymisestä ja kuulumisesta tiettyyn prosessiin, se antaa tunteen nähdyksi tulemisesta. Taiteellinen prosessi on myös jäljen jättämistä omasta itsestään. Luovuuden tulisi olla avointa kaikille ikään, sukupuoleen, rotuun, kuntoisuuteen ja toimintakykyyn katsomatta. Luovuus ei siis katso ikää. (Ventola & Renlund 2005, 36.)

4.2 Omaishoitajuus

Näytelmässä käsiteltävä asia on omaishoitajuus, nimenomaan ikäihmisten kokemana. Millaista on hoitaa omaa puolisoaan tai lastaan. Mitä on olla hoidettava tai hoitaja. Muuttuuko välittäminen velvollisuudeksi puolison sairastuessa vai ovatko ne toisiaan poissulkevia asioita. Mikä on itsekkyyden ja epäitsekkyyden raja? Mitä on lopulta se rakkaus, joka antaa voimaa päivästä, kuu-kaudesta, vuodesta toiseen hoitaa ja hellii rakasta läheistä ihmistä, joka ei ehkä enää pysty vastaamaan sinulle teoilla, eikä edes sanallisesti.

Ryhmässämme oli 12 näyttelijää, joilla lähes kaikilla oli kokemusta omaisen hoitamisesta, toisilla virallisena omaishoitajana, toisilla ilman virallista statusta. Tavoitteenamme oli, että näyttelijät pystyivät hyödyntämään omia kokemuksiaan ja tunteitaan lavalla, siirtämään ne omaan roolihahmoonsa.

Bormanin (2011, 17) mukaan omaishoitajan ongelmia ovat mm. oman ajan puute, eristyneisyys, omista kiinnostuksen kohteista luopuminen sekä jatkuva varuillaan olo. Hoitaminen on fyysisesti ja psyykkisesti rasittavaa, uupumus ja hoitajan omatkin sairaudet vaivaavat. Hoitajan ja hoidettavan välisen suhteen muutos tuottaa vuorovaikutusongelmia ja herättää ristiriitaisia tunteita, omaishoitotilanteessa hoidettavan aikaisemmat velvollisuudet siirtyvät omaishoitajan velvollisuuksiksi. Ristiriitoja ja ongelmia saattaa esiintyä niin perheen sisäisissä suhteissa kuin suhteissa palvelujärjestelmään.

Rantala (2013, 9) on selvittänyt aiheeseen liittyvässä kirjallisuuskatsauksessaan, että omaishoitoa ajatellessa pitää ottaa huomioon, että se on kokonaisvaltaista ja jokapäiväistä huolenpitoa, joka sisältää sosiaalista, psykologista, emotionaalista ja fyysistä hoivaa. Omaishoitajaksi ryhtymisen taustalla on monia syitä, sanattomia, itsestään selviä sopimuksia kuten vastavuoroisuus, rakkaus, perhevelvollisuus tai vastuuntunto. Tämä ilmiö tuli hänen mukaansa esiin jokaisessa tutkimuksessa tutustuttaessa omaishoitoon liittyvään kirjallisuuteen. Omaishoitajaksi ryhtyminen ei kuitenkaan ole aina tietoinen valinta, vaan päätös voi syntyä äkillisen sairastumisen tai vammautumisen myötä, jolloin hoivaa antavalla ei ole aikaa miettiä omaishoitajaksi ryhtymistä. Läheisen auttaminen saattaa myös lisääntyä vähitellen ja kuluu pitkä aika ennen kuin hoivaa antava tunnistaa itsensä omaishoitajaksi.

Puolisohoivan merkitystä on tutkittu. Tutkimuksissa todetaan arjen ja hoivan olevan kiinteästi sidoksissa toisiinsa. Hoivan antaminen ja saaminen tapahtuu jokapäiväisessä elämässä, se koostuu rutiineista. Omaishoitaja sekä hoidettava tarvitsevat rutiineja selvitäkseen arjesta, joten on hyvä, että omaishoidossa arki näyttäytyy tuttuina ja turvallisina rutiineina, tapoina ja arvoina, jotka ovat muodostuneet ajan kuluessa. Rutiinit tuovat turvallisuuden tunteen ja sujuva arki antaa voimavaroja niin hoidettavalle kuin omaishoitajallekin. (Rantala 2013, 12).

Tulevaisuus tuo haasteita yhteiskunnalle ja kaikille hoitotyötä tekeville, koska laitosten henkilökunta määrää vähennetään jatkuvasti. Vanhusväestö lisääntyy ja yhä sairaampia vanhuksia hoidetaan kodeissa. Omaishoitajien työ on usein jatkuvaa, 24 tuntia vuorokaudessa, ilman mahdollisuutta omaan vapaa-aikaan. Kiintymyksen, jatkuvuuden ja moraalisen sitoutumisen merkitystä hoitosuhdetta kannattelevina voimavaroina ei aina ymmärretä. (Rantala 2013, 13).

Keskusteltuani monien omaishoitajana toimivien kanssa on tämä ymmärryksen ja myös arvostuksen puute tullut melkein aina esille. Moni haluaa hoitaa omaistaan kotona oman jaksamisen kustannuksellakin, sillä omaa läheistä ei haluta laittaa laitoshoittoon, joka koetaan kylmäksi ja persoonattomaksi. Toisaalta halusimme näytelmässämme tuoda esille myös hoitohenkilökunnan ja muiden ammattilaisten näkökulman. Millaista on yrittää tehdä työtään koko ajan pienenevillä resursseilla ja kuinka vaikeaa on säilyttää inhimillisyys ja ihmisen aito kohtaaminen aikataulutetussa arjessa.

Suomessa, kuten myös muualla maailmassa iäkkäiden osuuden väestössä ennustetaan kasvavan. Vuonna 2040 on arvioitu 65 vuotta täyttäneiden osuuden olevan 26,9 % ja 28,8 % vuonna 2060. Ikärakenteen muutoksen myötä myös muistisairaiden lukumäärä ja heidän osuutensa väestössä kasvaa. Ennusteen mukaan vuonna 2060 maassamme tulee olemaan 239 000 keskivaikeaa tai vaikeaa muistisairautta sairastavaa henkilöä, kun heitä vuonna 2010 arvioitiin olevan 89 000. Alzheimerin tauti on yleisin etenevä dementiaa aiheuttava muistisairaus, jonka esiintyvyys lisääntyy iän myötä. Kaikista etenevistä muistisairauksista noin 70 %:lla on Alzheimerin tauti. Muistisairaudet siis

yleistyvät ja koskettavat eniten juuri iäkkäitä pariskuntia. Muistisairaana potilaan omaishoitajuuden on lukuisissa tutkimuksissa todettu olevan raskasta ja usein syynä omaishoitajan sairastumiseen muun muassa krooniseen masennukseen. Omaishoitajuuden negatiiviset seuraukset saattavat vaikuttaa sekä hoitajan että hoidettavan elämänlaatuun, hoidon laatuun ja lopulta päätökseen laitoshoitoon siirtymisestä. (Reimari 2013, 2).

Omaishoitajia haastateltaessa juuri muistisairaana hoitaminen vaikutti olevan eniten kuormittavaa, varsinkin jos siihen yhdistyi fyysinen vamma tai sairaus. Läheisen ja rakkaan ihmisen persoonallisuuden muuttuminen koettiin erityisen raskaana. Koska muistisairaus koskettaa niin monia iäkkäitä pariskuntia, halusimme tuoda myös tämä puolen omaishoitajuudesta näyttämölle. Vaikka aihe oli myös monelle näyttelijöistä omakohtainen ja tunteita herättävä, oli se myös yleisimmin käsitelty improvisoiduissa harjoituskohtauksissa.

5 TAVOITTEET

Tänäkin päivänä tuntuu, että Suomessa ei ole varsinaista senioriteatteria. Omien kokemusteni mukaan tällaisten ryhmien esityksiä ei pidetä samanaarvoisena muiden esitysten kanssa. Paikalle ei lähetetä kritikoita, ja yleisö koostuu lähinnä päiväkeskusten asiakkaista.

Onko senioriteatteri kulttuurinen ilmiö, joka on olemassa, mutta jota ei havaita? Tämänkaltaisia ilmiöitä, jotka eivät saa tilaa tiedotusvälineissä ja näin ihmisten mielissä, kutsutaan ”struktuoiduksi poissaoloksi”. Vaikka olemmekin tunnustettu harrastajateatterimaana, näyttelemisen on enemmän mielletty nuorien ja terveiden toimintana. Ruotsalainen harrastajateatteriveteraani Maj-Britt Ahlin perusti vuonna 1984 ensimmäisen senioriteatterin Berguvarna (Huuhekajat).

Hän peräänkuuluttaa, että teatteri ei kuulu pelkästään terveille. Teatteri ei ole pelkästään niiden etuoikeus, joilla on hyvä muisti. Ikäihminenkin voi improvisoida, työstää omia kokemuksiaan, käyttää omia sanojaan. (Hohenthal-Antin 2001, 15.)

Omalla näytelmällämme halusimme tuoda senioriteatteria ja senioreita näkyville, sillä yhteiskunnassamme on paljon näkymättömiksi muuttuneita ikääntyneitä ihmisiä. Samalla tavalla senioriteatteri on näkymätöntä kulttuurin saralla. Vaikka ikääntyneiden määrä koko ajan kasvaa, ikäihmisille on hyvin vähän tarjolla ikäihmisistä kertovaa kulttuuria.

Tavoitteena oli saada aikaan näytelmä, joka tuo esille omaishoitajuuteen liittyviä kipupisteitä ja ongelmia, mutta myös sen hyviä puolia. Näytelmässä tuotiin esille lisäksi laitoshoidon nykytilaa, sekä terveys- ja sosiaalialan ammattilaisten työn kuormittavuutta, jonka jatkuva resurssien vähentäminen aiheuttaa. Toivoimme, että näytelmän aihe toisi teatteriin laajan katsojakunnan, omaishoitajia ja heidän läheisiään, alan ammattilaisia, yhdistyksiä, yrityksiä ja ihmisiä, jotka kokevat aiheen käsittelyn kiinnostavana ja tärkeänä.

Näyttelijöille tekotapa antoi mahdollisuuden kokeilla heille uudenlaista tapaa tehdä teatteria. Suurin osa ryhmän jäsenistä oli harrastanut teatteria ja näyttelystä jo todella kauan. Muutamat olivat olleet Haminan teatterin jäseniä yli 40 vuotta. Kukaan ei kuitenkaan ollut aiemmin harjoitellut improvisaatiota hyväksi käyttäen, eikä ollut päässyt samalla tavoin vaikuttamaan näytelmän sisältöön itse tuottamallaan tekstillä. Tavoitteenamme oli haastaa ikääntyneet näyttelijät kokeilemaan erilaista metodia ja löytää heistä uudenlaisia voimavaroja ja kykyjä, sekä osoittaa että ikääntyneetkin voivat oppia uusia tapoja ja kehittää osaamistaan. Opinnäytetyöni kannalta juuri tämä oli tärkein tavoite, jotta pääsin kuvaamaan koko prosessin kehityskaaren, sekä näyttelijöiden kokemukset sen toteuttamisesta.

Ikääntyneen katsojan kannalta omanikäisten esiintyminen antoi samaistumisen mahdollisuuden ja myös ylpeyden tunnetta siitä, että omanikäiset taitavat esiintymisen, näyttelämisen sekä elämyksien ja kokemuksien tuottamisen yhtä lailla kuin nuoremmatkin. Halusimme tavoittaa myös nuoremmat katsojat, niin että he kokisivat teatterin katsomisen yhtä antoisana myös ikääntyneiden näyttelijöiden esittämänä. Näytelmän hyvyys tai huonous ei ole kiinni siitä, minkä ikäisiä näyttelijät ovat, vaan kuinka taitavia he ovat.

Haminan teatterin tavoitteena oli saada näytelmälle mahdollisimman paljon katsojia ja tätä kautta tuloja teatterille. Teatteri oli Kymenlaakson alueella en-

simmäinen, joka otti ohjelmistoonsa tämän ajankohtaisen ja tärkeän aiheen, ja se toivoi saavansa sen myötä lisää myönteistä näkyvyyttä. Melko ainutlaatuis- ta oli myös se, että teatterilla oli oma seniori-ikäisten näyttelijä ryhmä, joka nyt pääsi esille aivan uudella tavalla.

Omana tavoitteenani oli tuottaa mahdollisimman hyvä näytelmä, joka antoi onnistumisen kokemuksia näyttelijöille ja positiivisen katselukokemuksen yleisölle. Toiveena myös oli, että esitys herättäisi keskustelua ja ajatuksia katso- jissa. Ja tietenkin tätä kautta sain tehtyä opinnäytetyön itselleni mieluisalla tavalla. Toki halusimme myös käsikirjoittaa ja ohjata näytelmän, joka saisi huomiota, ei pelkästään aiheen, mutta myös taiteellisten ansioittensa puoles- ta. Lisäksi toivon, että tämä opinnäytetyö voisi omalta osaltaan kannustaa vanhustyössä toimivia käyttämään taidetta ja kulttuuria eri muodoissaan apu- na, kun mietitään keinoja ikääntyneen toimintakyvyn tukemiseen, sekä pa- remman elämän laadun ylläpitoon.

6 TOTEUTUS

6.1 Suunnitteluvaihe

Suunnittelu näytelmän toteuttamisesta aloitettiin keväällä 2019, kun minua pyydettiin Konkareiden uudeksi ohjaajaksi. Tulin siihen tulokseen, että pysty- äkseni töiden ja opiskelun lisäksi hoitamaan pestin kunnialla, tarvitsen apua. Pyysin kumppanikseni Eveliina Armisen, jonka kanssa suunnittelu aloitettiin kesällä ja tositoimiin ryhdyttiin syyskuun alussa.

Elokuu kului lukuisissa tuotantopalavereissa teatterin vastuuhenkilöiden kans- sa. Tilannetta hankaloitti se, että emme vielä täysin tienneet mitä tulemme tekemään, joten emme myöskään pystyneet vielä sanomaan mitään lopullisia tarpeita esim. lavasteisiin ja puvustukseen liittyen. Tilanteessa auttoi, että ai- nakin näyttelijät olivat jo valmiina, kuten myös muu työryhmä, eli teatterin valo- ja äänimies, sekä lavastaja ja puvustaja.

Ainoat asiat, josta olimme alusta asti täysin varmoja, olivat käsiteltävä aihe ja se, että halusimme käyttää näytelmässä sanoittaja, säveltäjä ja laulaja Samuli Putron musiikkia. Hänen sanoituksistaan löytyi lukuisia teemaan sopivia sa-

noituksia, jotka olivat inspiroineet meitä jo paljon aikaisemminkin. Tarvitsimme siis työryhmän vahvistukseksi vielä muusikoita, jotka löytyivätkin aivan lähipiiristä. Mukaan lähti paikallisen bändin solisti, joka sai kumppanikseen poikani Ronin, ja lisäksi kokoonpanoon liittyi kitaristi.

6.2 Riskit

Teatteriesityksen tekemisessä on aina riskinsä, niin taloudellisesti kuin tuotannollisestikin. Kun kaikki näyttelijät ovat ikääntyneitä, terveyteen ja sairastumiseen liittyvät riskit lisääntyvät, kuten myös muistiongelmat. Näyttelijän sairastuminen on aina ongelma, mutta yleensä nuoremmille on helpompi löytää sijainen tai korvaaja. Tässä produktiossa oman lisäriskinsä toi esiintymiskaudella alkanut koronaepidemia, varsinkin kun kaikki näyttelijämme kuuluivat riskiryhmään.

Teattereiden tavoitteena on tuottaa esityksiä, jotka hyödyttävät niitä myös taloudellisesti. Aina on se mahdollisuus, ettei esitys herätä katsojien mielenkiintoa ja taloudellisia tavoitteita ei saavuteta. Aloittaessamme näytelmän tekemistä, emme osanneet kuvitella, että taloudelliseen menestykseen vaikuttaisi täysin ulkopuolinen tekijä, eli tässäkin tapauksessa korona. Rajoitusten takia katsojamääriä jouduttiin rajoittamaan ja moni potentiaalinen katsoja jätti tulematta esitykseen vallitsevan tilanteen takia.

Suuri epävarmuustekijä oli tietenkin se, ettei meillä ollut valmista käsikirjoitusta. Niin teatterin, työryhmän kuin meidän itsemmekin täytyi vain luottaa siihen, että saamme aikaiseksi esityskelpoisen näytelmän. Teatteri otti tietoisesti riskin valitessaan ohjaajiksi ammattilaisten sijasta kaksi harrastajaa, jotka kaiken lisäksi vielä toimisivat myös käsikirjoittajina. Myös itse aihe oli teatterille riski. Etukäteen ei voinut tietää kiinnostaisiko vanhuksiin liittyvä näytelmä katsojia, tai saavuttaisiko se tarpeeksi laajan katsojakunnan kaikista ikäryhmistä, niin kuin oli tarkoitus.

6.3 Resurssit

Koska Kutsun sitä rakkaudeksi oli Haminan teatterin päätuotanto keväällä 2020, meillä oli takanamme teatterin tuki niin taloudellisesti kuin tuotannolli-

sesti. Oli tietenkin helpottavaa, ettei tarvinnut huolehtia rahoituksesta tai kuluista, vaan pystyi keskittymään itse esityksen työstämiseen.

Teatterin kustannukset koostuivat valo- ja äänimiehen, sekä vahtimestarin palkasta, musiikin esittämiseen liittyvistä Teoston lupamaksuista, lavastus- ja puvustuskustannuksista, sekä suurimpana kaikista, markkinointikuluista.

6.4 Haastattelut tiedonkeruun menetelmänä

Saadakseni materiaalia siitä, miten näyttelijät prosessin kokivat, päätin että haastattelen heitä koko prosessin ajan. En halunnut laatia etukäteen liian tarkoin rajattuja kysymyksiä, vaan tarkoituksena oli tuoda esille heidän omia ajatuksiaan ja tunteitaan. Näin esille saataisiin asioita ja näkökulmia, joita en itse edes välttämättä olisi etukäteen osannut ajatella. Haastattelut olivat enemmänkin keskustelutuokioita ja ryhmän yhteisiä hetkiä harjoitusten lomassa tai niiden jälkeen. Materiaalin kerääminen nivoutui luontevaksi osaksi koko prosessia ja edesauttoi luomaan luottamuksellisen ilmapiirin, jossa oli helppo keskustella avoimesti ja rehellisesti. Työryhmä oli myös tietoinen siitä, että haastatteluja käytettäisiin osana prosessin kuvausta, jossa heidän nimensä tulisivat esille tunnistettavasti. Prosessin aikana haastatteluista syntyi useita sivuja muistiinpanoja, sekä puhelimella nauhoitettuja äänitteitä.

Myös työharjoittelussani suoritettujen omaishoitajien haastattelut olivat nimenomaan keskusteluita heidän tilanteestaan ja siitä, miten he omaishoitajuuden kokivat. Heidän kanssaan täytyi kuitenkin noudattaa salassapitovelvollisuutta ja huolehtia siitä, että he pysyvät anonyymina.

6.5 Aikataulu

Esitykseen liittyvän oheismateriaalin kuten mainosjulisteiden, markkinointimateriaalin ja käsiohjelman piti olla valmiina viimeistään vuoden 2020 alussa. Liitteessä 1 on nähtävissä käsiohjelma, joka tehtiin yhteistyössä työryhmän ja teatterin grafiikkavastaavan kanssa.

Kevään esitykset keskeytyivät koronapandemian levitessä myös Suomeen, ja kolmestatoista esityksestä kuusi jäi esittämättä. Onneksemme saimme mah-

dollisuuden esittää ne syksyllä, ja loppukesästä löytyi aikaa myös esityksen muistiin palauttamiselle ja harjoituksille.

Kutsun sitä rakkaudeksi -näytelmän aikataulu suunnitteluvaiheesta ensi-iltaan.

6.6 Ensimmäinen harjoituskausi

6.6.1 Uuden opettelu

Vastaavia ryhmiä kuin Konkarit ovat esim. mikkeliäinen Kutkutus-teatteri ja Kotkan Muistojen teatteri. Kutkutus-teatterin kokemus arvostuksen nousu heijastaa laajemminkin taiteen kentän muuttumista taidelähtöisyydestä yhteisöllisempään ja suvaitsevampaan suuntaan. Kotkan Muistojen teatteri on ottanut mallinsa Lontoosta. Se dokumentoi elettyä elämää ja lähihistoriaa teatterin keinoin. Esitykset työstetään omista muistoista, jolloin saman ikäiset katsojat kokevat ne myös omakohtaisina. Ohjaaja toimii luovuuden katalysaattorina. Näyttelijällä on lupa olla luova ja henkisesti esteetön omien kykyjensä ja taipumustensa rajoissa. (Liikanen 2011, 11).

Konkareiden kanssa harjoitukset aloitettiin syksyllä, ilman valmista käsikirjoitusta. Aihe oli selvillä, mutta kaikki muu vielä täysin avoinna. Ryhmä oli entisen ohjaajan kanssa tottunut aloittamaan harjoitukset lukuharjoituksilla, mutta nyt heidät laitettiin improvisoimaan, ilman valmista tekstiä. Tavoitteena oli, että he eivät olisi riippuvaisia käsikirjoituksesta vaan oppisivat käyttämään omaa luovuuttaan ja kiertämään muistamattomuuden ongelmat improvisaatiolla. Samanlaista metodia kuvailee Hohenthal-Antin (2006, 74) kirjassaan Kutkutavaa taidetta, jossa hän kertoo Kutkutus-teatterin vaiheista ja tavasta tehdä teatteria. ”Teatterin tekemisen lähtökohta on puhtaasti vanhuksen oma näkökulma. Erikoista tässä metodissa on se, että mitään tekstiä ei koskaan kirjoiteta paperille. Tällä tyyllillä tavoitellaan ilmaisullista vapautta, koska jokainen näyttelijä luo itse omat vuorosanansa. Samalla kierretään muistamisongelmat, koska ei ole mitään, mitä olisi pakko muistaa.”

Konkarit käyttivät samaa metodia sillä erolla, että kirjoitimme muistiin heidän improvisoitujen kohtauksiensa tuottamia tilanteita ja repliikkejä. Heille annettiin kohtauksessa käsiteltävät asiat, jokin ydin, mikä piti kohtauksen aikana tulla esille tai ratketa.

Sen lisäksi, että ryhmä joutui omaksumaan täysin uuden tavan harjoitella, sen jäsenet saivat yhden sijasta kaksi uutta ohjaajaa, jotka jo ikänsä puolesta herättivät epäluuloja. He olivat useimpien mielestä liian nuoria ja vain kuvittelivat tietävänsä jotain teatterin tekemisestä. Myös valmiin käsikirjoituksen puuttuminen ja improvisaation käyttäminen harjoitusmetodinä herätti alkuun monessa konkarissa vahvoja epäluuloja.

Ryhmäläisten tunteja kuvaa osuvasti Timon vastaus, kun myöhemmin kysyin hänen alkuajan ajatuksiaan:

No, kyllä kävi mielessä, että mitä hemmetin hempukoita tänne on otettu meitä ohjaamaan. Ja ettei ole edes valmista näytelmää. Ihan älytöntä huuhaata koko homma.

Timo

Tämä tuntui olevan varsin yleinen mielipide, johon yhtyi myös Markku, monessa näytelmässä mukana ollut näyttelijä. Hän oli kuitenkin joukon nuorimpia, jolta olisi voinut olettaa hyväksyvämpää suhtautumista. Erään keskustelumme yhteydessä hän sanoi olleensa täysin varma, ettei koko jutusta tule mitään, ja että hän jopa harkitsi lopettavansa koko leikin kesken.

Kyllä mie aattelin, että tää on sellasta hölynpölyä, ettei tästä näytelmää tule ei millään. Aattelin että lähen menee, sanon vaikka että on muita kiireitä, että nyt ei pysty. Mut Arja minut puhu ympäri, sanoi et kato nyt vielä. No, sit mie aattelin että hittojako tässä, katotaan mitä täst tulee. Ja sit mie jossain vaiheessa huomasin, et täs onkii joku idea. Pääsi niinku jyvälle et mitä työ haette.

Markku

Aistimme toki joidenkin epäluuloisen suhtautumisen, mutta toisaalta meitä ohjaajia kannusti eteenpäin muutamien hyvinkin positiivinen asenne.

Minusta oli ihanaa että te tulitte meitä ohjaamaan. Ajattelin heti, että nyt tehdään jotain uutta, jotain hauskaa. Me ollaan tehty aina samanlaisia näytelmiä, sellasia komedioita. Sellasia että on ajateltu, et just tälläsiahan ne vanhat ihmiset esittää. Tai että niitten kuuluu esittää. Ajattelin että nyt tehdään jotain missä pääsee ihan oikeesti näyttelemään. Arja

Myös improvisaatiolle löytyi yleisestä mielipiteestä huolimatta omat kannattajansa, jotka kokivat sen heti omakseen ja hyväksi tavaksi saada itsestään enemmän irti. Vaikka he eivät olleet käyttäneet sitä näytelmän harjoitusmetodina, heillä oli siitä muuta aikaisempaa kokemusta.

Mie siis rakastan improa. Mie oon kaivannut sitä ja tää on aivan ihanaa. Siis mie en ees haluis mitää käsikirjoitusta, mie haluisin että myö vaan improtaa koko näytelmä. Mut eihän se tietenkää onnistu, kun ei kaikki siit tykkää. Kyl mie sen ymmärrän. Irene

Kyl tää impro ihan kivaa on. Ei ainakaa tarvi muistaa mitään repliikkejä. Tai tarviihan ne sit kun työ ne kirjoitatte, mut ei nyt. Välil mie en kyl osaa sanoo mitää, meen ihan tyhjäksi. Ei liiku päässä mitää, et mitä tohon nyt sanois. Mut aina sielt sit jotai tulee tai joku muu sanoo jotain. Kyl mie tykkään. Jorma

Aluksi harjoituksia oli kerran viikossa, kaksi tuntia kerrallaan. Tärkeintä oli ryhmähengen luominen ja tutustuminen näyttelijöihin, sekä heidän tapansa tehdä teatteria. Lavalla leikittiin, kisailtiin, pelattiin ja joskus vain oltiin ja puhuttiin. Välillä tehtiin improvisaatioharjoitteita, joiden avulla saatiin menetelmää tutummaksi näyttelijöille. Tavoitteena oli, että näyttelijät oppisivat luottamaan toisiinsa, sekä meihin ohjaajiin. Myös me annoimme itsestämme paljon ja osallistuimme yhdessä ryhmän kanssa, asettaen itsemme samalla tavoin alttiiksi muiden katseille ja arvostelulle, jonka halusimme kaikkien kokevan vain positiivisena. Vaikka ryhmässä suurin osa oli kokenut jo lukuisia ensi-iltoja ja tottunut olemaan katseiden kohteena, niin oli havaittavissa, että altistuminen ryhmätovereiden arvioinnille omana itsenään, ilman roolin tuomaa suojaa, oli-kin yllättävän vaikeaa. Monet sanoivatkin, että hävettää näiden tuttujen edessä tällaista tehdä, kun kaikki katsoo, on helpompi esiintyä vieraille ihmisille.

Pyykkösen (2008, 30) mukaan näyttelemiseen liittyy aina häpeää. Se liittyy siihen, että suostuu antamaan periksi intuitiolle, yli rajoittuneen ja rationaalisen oman itsensä. Rooli toimii ikään kuin pelastajana, voi kätkeytyä sen taakse. Tällöin häpeää tuottavat asiat johtuvat roolihahmosta, ei omasta itsestä.

Vaikka näyttelijät aluksi kokivat harjoitustilanteet haastavina ja tukalina, he varsin pian oppivat rentoutumaan ja olemaan oma itsensä. Luottamus muihin kasvoi, eikä enää pelätty muiden reaktioita. Näyttelijät uskaltautuivat kerta kerralta heittäytymään enemmän, eivätkä leikitkään enää tuntuneet heistä vaivaannuttavilta tai hölmöiltä. Päinvastoin yhdessä nauraminen ja hassuttelu koettiin vapauttavana ja yhdistävänä tekijänä.

Mie oikeen ootan että mie pääsen pääsen harjotuksiin, kun tääl on aina niin kivaa. Mie en haluis lähtee kotii ollenkaa. Eik myö voia vaan olla tääl koko aika. Ihan sitä unohtaa et on näin vanha. Ja on niin kiva kun saa nauraa, ei sitä yksin kotoon naura.

Maija

6.6.2 Roolit löytyvät

Vähitellen annoimme näyttelijöille mahdollisuuden itse luoda kohtauksia, dialogeja ja henkilöhahmoja. Aluksi aiheet eivät välttämättä liittyneet omaishoitajuuteen tai muihin käsiteltäviin aiheisiin, vaan lähinnä pyrimme tuomaan esille erilaisia tunnetiloja, ihmisten välisiä suhteita ja erilaisia tapoja esittää niitä lavalla. Halusimme, että he hyödyntävät omia kokemuksiaan ja tuovat lavalle omia, ei valmiiksi kirjoitettuja tunteita. Stanislavskin mukaan tunnemuisti antaa näyttelijälle keinoja päästä sisälle roolihahmon sisäiseen tuntemus- ja aistimaailmaan. Omasta eletystä kokemusmaailmasta voi etsiä vastaavia tunteita, jotka näyttelijä siirtää roolihahmon todellisuuteen. Jos näyttelijällä on omakoh- taisia kokemuksia roolihenkilön tunteista ja tilanteesta, on hänen silloin hel- pompi kuvitella itsensä roolihenkilön asemaan sekä käyttäytyä ja toimia sen mukaisesti. Yksilön tunnemuistot ovat parasta sisäisen luomistyön, eläytymisen materiaalia. (Harjumaa 2015, 29).

Syksyn kuluessa aloimme enemmän ohjata näyttelijöitä, ja annoimme heille erilaisia asioita, tilanteita ja teemoja, jotka piti sisällyttää improvisoituun koh- taukseen. Näin pääsimme käsittelemään nimenomaan tulevan näytelmän ai-

heita. Kirjoitimme ylös ideoita, repliikkejä, reaktioita ja kaikkea näyttelijöiden tuottamaa materiaalia. Samalla keskustelimme heidän omista kokemuksistaan ja niiden herättämistä tunteista. Yhdistimme näiden keskusteluiden antia ja improvisaation tuottamaa materiaalia ja aloitimme käsikirjoituksen työstämisen marraskuun alussa.

Näyttelijät olivat jo tottuneet tapaamme toimia, ja meidän ohjaajien tehtävä oli löytää kaikesta tuotetusta ja näyttelijöiden tarjoamasta materiaalista se punainen lanka, josta syntyisi käsikirjoitus, missä on selkeä juonen kaari. Kun näyttelijöillä ei ollut määrättyjä rooleja, he itse alkoivat luoda niitä kohtauksia rakentaessaan. Henkilöhahmot ikään kuin rakentuivat sellaisten tunnetilojen kautta, joita he itse olivat kokeneet. Lopulta muotoutui kuva kahdesta erilaisesta pariskunnasta, heidän lapsistaan, hoivakodista, sen asukkaista ja henkilökunnasta.

Olimme vaikuttuneita siitä, miten avoimesti näyttelijät toivat omia kokemuksiaan lavalle ja siirsivät ne rooleihinsa. Vaati rohkeutta paljastaa muille hyvinkin henkilökohtaisia asioita ja elämäntapahtumia.

Hyvä näyttelijä ei teeskentele, eikä yritä ilmaista jotain, mitä ei sisimmässään koe. Hyvä näyttelijä löytää ilmaisun roolistaan käsin. Lintula (2014, 47) kirjoittaa haastateltuaan näyttelijöitä siitä miten he kokevat roolin rakentamisen.

Tämä tekee niin hyvää, kun voi täällä teidän kanssa itkeä ja nauraa. Tämä on niinkun sellaista terapiaa ettei sitä uskoiskaan. Saa niinkun purettua niitä omia tunteita, ei tarvi kaikkea pitää sisällä. Ja jos tämä minun rooli nyt tulee olemaan tämä mitä te olette ajatellut, niin minusta tuntuu että minä esitän itseäni. Koska tähän on niinkun minun elämää. Mutta kyllä se on kiva että minä saan tässä tanssia, kun mehän käytiin paljon tanssimassa silloin kun mies vielä pystyi. Mirjam

Jokaiselle löytyi luontevasti oma hahmo, jota esittää. Halusimme myös hyödyntää jokaisen vahvuuksia, niin että kaikki tuntisivat olevansa samanarvoisia ja yhtä tärkeitä näytelmän kannalta, roolin suuruudesta riippumatta.

Ritvanen (2007, 32-33) tarkastelee opinnäytetyössään ohjaaja- sekä näyttelijätyötä. Hänen mukaansa on tärkeää, että jokainen hahmo on tärkeä näytelmän kokonaisuuden kannalta ja jokainen vaikuttaa osaltaan lopputulokseen. Ohjaajan on tärkeää kiinnittää huomiota myös pienien roolien rakentamiseen, sillä joskus tällaisten roolien esittäminen saattaa tuntua näyttelijästä turhautavalta, varsinkin jos ohjaaja päästää näyttelijän liian helpolla ja keskittyy vain päärooleihin.

Eihää miul oo kun se yks repla noitten runojen lisäksi. Mut kun mie oon siin hoitokodis laval koko ajan melkeen ja täytyyhän siin olla et on asukkaat, niin kyl se minust on tärkeetä. Eihää mikää hoitopaikka tyhjä oo. Ja ku se on nii hassu se tyyppi mitä mie esitän. Mut sellasii on muistisairais oikeestkii, sellasiihan ne jotkuu on. Maija

Myö ollaan jo noissa improissa esitetty näitä hahmoja, minust tuntuu että nää on ihan tuttuja jo. Työ vaan nyt keksitte miten ne tähän hommaan liittyy. Ja mie saan laulaa. En olis joskus uskonu et mie viel laulan laval la, ihmisten edessä. Enkä mie olis uskonu et mie uskallan. Se mitä työ ootte suunnitellu sinne loppuu saa varmasti katsojat itkemään, se on nii koskettavaa. Mie itekii itken ja mie saan sen kohan esittää. Leila

Käsitkirjoitus sai lopullisen muotonsa vuoden 2019 lopussa. Keskusteluistamme työryhmän kanssa kävi ilmi, että olimme onnistuneet kirjoittamaan tekstin, jossa jokainen roolihahmo omalta osaltaan vei tarinaa eteenpäin ja jokainen sai oman tähtihetkensä. Se ei ollut helppoa kun ryhmässä oli 11 näyttelijää, mutta jotenkin onnistuimme luomaan tarinan, jossa ei selkeästi mikään rooli noussut toisen yli, vaan kokonaisuuden kannalta kaikki olivat yhtä tärkeitä. Asian kiteytti Matti, joka esiintyi vain toisella puoliajalla.

Ekal puoliajal mie en oo siin ollenkaa, mut tokal melkee koko ajan. Ja vaik mie en sanois mitää, nii minun kuuluu siin olla. Eihää se oo tärkeetä kuin monta vuorosanaa sinul on, vaan miten sie siin oot ja miks. sehän se on tärkeetä. Matti

6.7 Kutsun sitä rakkaudeksi

Valmis käsikirjoitus sai nimekseen Kutsun sitä rakkaudeksi. Nimi löytyi Samuli Putron tuotannosta, josta myös valikoitui näytelmään useita hänen sanoittamiaan ja säveltämiään kappaleita, kuten näytelmän tunnuskappaleet ”Olet puolisoni nyt” ja ”Älkää unohtako toisianne”. Olikin aika, että myös muusikot liittyisivät ryhmään ja tulisivat mukaan harjoituksiin.

Näyttelijöillä oli nyt käytössään teksti ja vuorosanat. Osa siitä oli vähitellen, valmistumisen myötä, ollut käytössä jo syksyn aikana, mutta se oli elänyt ja muuttunut kuukausien aikana. Improvisaatiolle oli ollut enemmän tilaa, ja seuraavaksi oli aika pitäytyä enemmän tietyissä raameissa ja rajoissa. Improvisaatiota ei edelleenkään kielletty, vaan toivoimme että se olisi edelleen työvälineenä helpottamassa muistamisen aiheuttamia ongelmia. Kehotimme näyttelijöitä improvisoimaan ja viemään kohtausta eteenpäin, vaikka vuorosanat unohtuisivat.

6.7.1 Vastakohtien vaikeus

Osalle näyttelijöistä siirtyminen puhtaasta improvisaatiosta valmiiseen tekstiin tuotti kuitenkin yllättävän paljon hankaluuksia. Tarkoitus ei ollut, että vuorosanoja noudatettaisiin sanasta sanaan, vaan ne toimisivat runkona ja tukena näyttelijöille. Tärkeintä olisi, että kohtausten tärkeimmät ydinasiat tulisivat esille ja tarina etenisi loogisesti eteenpäin. Silti varsinkin aluksi tuntui, että käsikirjoitus enemmän sotkee kuin selvittää näyttelijöiden ajatuksia ja toimintaa.

Mie en nyt yhtään saa kiinni mitä mie teen. Kun mie oon tottunut improvisoimaan näitä juttuja, ja vaik mie tiiän et ei näit tarvii sanoo sanasta sanaan, niin tää sekottaa. Kun mie sit vaan tuijotan näitä papereita, vaik ei tarvis, mut kun nää täs on.

Irene

Kun on nämä paperit, niin sitä ei luota itseensä. Vaikka tietää mitkä asiat pitäisi tehdä, niin hakee varmistusta sieltä papereista. Että sanoinko nyt kaiken, vaikka te olette sanoneet että omaan suuhun sopivaksi, niin silti ei luota siihen.

Mirjam

Toisaalta kirjoitettu teksti oli osalle helpotus. Varsinkin ne joille improvisointi oli ollut haaste, kokivat että käsikirjoitus helpotti työskentelyä ja antoi siihen varmuutta.

Vihdoin tuli tää läpyskä. Nyt on paljon helpompi, kun varmasti tietää mitä sanoo. Nyt päästään oikeesti tekemään, kun tietää mistä tää alkaa ja mihin tää loppuu, ja mitä siinä välillä tapahtuu. Onhaa se impro ihan kivaa, mut eihän sillä koko näytelmää voi tehdä. Aika vähän täs kyl on aikaa saada tää homma kasaan.

Timo

Irene ja Timo esittivät toista näytelmän pariskunnista. Emme olleet osanneet varautua tilanteeseen, jossa vastaanäyttelijöiden suhtautuminen käsikirjoituksessa pitäytymiseen eroaisi niin suuresti toisistaan. Irene oppi varsin pian yhdistämään kirjoitetun tekstin ja improvisaation. Unohtaessaan jotain, hän ei enää katsonut papereita, vaan keksi itse sopivan lauseen tai tavan viedä tilannetta eteenpäin. Timo taas pitäytyi täysin kirjoitetussa ja odotti vastaanäyttelijältään samaa. Hetken vaikutti jopa siltä, että emme olleet ajatelleet asiaa loppuun asti ja eroavaisuudet näyttelijöiden välillä koituisivat näytelmän kohtaloksi. Erilainen ajattelu aiheutti kitkaa myös näyttelijöiden välille.

Se on Timo sillee, että kuuntele mitä mie sanon. Kun Sie vaa pajatat sieltä papereista. Ei täst tuu mitää, kun sie et lähe yhtää mukaa siihen mitä mie teen. Siun pitää reagoida siihen. Vaik on noi paperit, nii ei tarvi niiden mukaa koko aika mennä, kunhaa tulee ne jutut. Niihän noi likat sano.

Irene

Sie sanot mitä sattuu, ei tuu sitä iskuu et mie tietäsin mis mennää. Mie meen ihan sekasin et missä kohtaa ollaa menos. Joko mennää tekstin mukaan tai sitte ei. Mut tällasest ei tuu yhtää mitää.

Timo

Samanlaisia haasteita oli muillakin näyttelijöillä, mutta harjoitusten edetessä tilanne kuitenkin onneksi tasoittui. Alkuhämmennys laantui, ja jokainen löysi oman tapansa yhdistää valmis teksti ja improvisaatio, jota he oppivat käyttämään apuna muistamisongelmien kiertämisessä.

6.7.2 Monologit muistamisen tukena

Näyttelijöiden kognitiivisissa taidoissa oli huomattavia eroja, jotka aiheuttivat vastaavanlaisia tilanteita kuin vaikkapa Irenellä ja Timolla. Joillakin oli jo harjoituskauden alusta asti ollut havaittavissa selvästi enemmän muistamiseen liittyviä ongelmia, jotka vaikuttivat myös luovuuteen ja totutusta poikkeavan toiminnan omaksumiseen.

Kognitiiviseen ikääntymiseen liittyy joustavuutta edellyttävät toiminnot, kuten uuden oppiminen, induktiivinen päättely, työmuisti ja prosessoinnin nopeus, jotka heikkenevät ikääntymisen myötä. Muistin osalta ikääntymiseen liittyvää heikkenemistä on todettu erityisesti oma-aloitteisuutta vaativissa tehtävissä. (Hänninen & Tuomainen 2000.)

Oli tiettyjä asioita, jotka halusimme takuuvarmasti tuoda esityksessä näkyviin, liittyen lähinnä henkilöhahmon sisäiseen ajatusmaailmaan ja tunnetiloihin. Käsikirjoituksessa ne ilmenivät varsin pitkinä yleisölle kohdistetuilla yksinpuheluilla, monologeilla, joihin oli koottu ajatuksia sekä näyttelijöiden että omaishoitajana toimivien haastatteluista. Säästääksemme näyttelijät ulkoa opettelulta, päätimme nauhoittaa monologit etukäteen ja esittää ne katsojille hahmon sisäisinä ajatuksina, jotka yleisö pääsee kuulemaan. Koska monologeihin oli kirjoitettu paljon myös näyttelijöiden omia kokemuksia, niiden esittäminen yleisön edessä tuntui monen mielestä vaikealta, joten ennakkoon nauhoittaminen helpotti heidän paineitaan myös sen suhteen. Lisäksi se päästäisi katsojan ikään kuin lähemmäs roolihahmoa, sisälle hänen ajatuksiinsa.

Näytelmän illuusiota voidaan rikkoa näyttämötoiminnasta ulos astumisella, esimerkiksi monologilla. Se on taiteellinen keino, joka korostaa näytelmän kielien ja arkipuheen välistä eroa. Illusion rikkominen perustuu sanattomaan sopimukseen tekijöiden ja katsojien välillä: teatteritilanne on yhteinen leikki. (Airisniemi 2015, 8-9.)

6.7.3 Omakohtaisuus ja ryhmän tuki

Sen lisäksi, että esityksessä käytetty musiikki auttoi tarinan kuljettamisessa eteenpäin ja loi esityksen kaaren, myös se toi esille näyttelijöiden omia kokemuksia ja tunteita musiikin keinoin. Omaishoitajuus, sairaus, rakkaus, kuole-

ma, yksinäisyys, syyllisyys ja moni muu laulujen sanoituksissa esitetty asia kosketti kaikkia ryhmän jäseniä. Koska näytelmässä musiikin lisäksi muutenkin käsiteltiin tällaisia esiintyjille läheisiä ja omakohtaisia aiheita, toi se mukanaan lukuisia tunteita herättäviä tilanteita, jotka saivat koko työryhmän niin kyyneliin kuin nauruunkin.

Jukka sai esitettäväkseen rakkautta selittävän runon, jossa puhuttiin rakkaan kuolemasta, surusta ja siitä toipumisesta. Hän oli muutamaa kuukautta aiemmin menettänyt vaimonsa yli 60 vuotta kestäneen yhteisen elämän jälkeen ja koki ettei pysty runoa esittämään. Lopulta hän lupasi kuitenkin yrittää, mutta murtui aina kyyneliin kesken lausunnan. Hän ei kuitenkaan halunnut luovuttaa sitä kenellekään muulle ja vihdoin harjoituskauden loppumetreillä pystyi sen esittämään alusta loppuun, ääni väristen ja kyyneleet silmissä. Kokemus oli Jukan sanojen mukaan raastava, mutta myös puhdistava.

Aluksi mie aattelin etten pysty. Kun ne sanat on niin totta, ja on niin kova ikävä. Mutta mie tiiän että meiän mamma olis halunnu että mie esitän sen. Ja siks mie halusin. Ja jotenkii kun sai sanottuu niit asioit ääneen, niin se helpotti.

Jukka

Näytelmässä käsitelty omaishoitajuus konkretisoitui monelle näyttelijälle todeksi myös omassa elämässä. Toisen pariskunnan vaimoa näyttelevä Mirjam oli parhaillaan omaishoitaja miehelleen, joka näytöskauden alkaessa joutui lopulta laitoshoitoon. Toimiminen omaishoitajana sekä kotona että näyttämöllä oli Mirjamille toisaalta haastavaa, mutta antoi myös mahdollisuuden tuoda ulos padottuja tunteita, joita ei kotona voinut näyttää.

Välillä minä ihan unohdan, että olen tässä näyttämöllä. Tämä tuntuu niin todelta. Paitsi että oma mies ei enää jaksaa puhua yhtä paljon kuin Jomi. Täällä minä voin purkaa niitä omia tunteja, huutaa ja raivota ja itkeä. Sit ten kotona taas jaksaa paremmin.

Mirjam

Samanlaisessa tilanteessa oli hoivakodin hoitajaa esittävä Arja, sillä erotuksella että hänen miehensä oli jo palliatiivisen hoidon piirissä. Saimme koko prosessin ajan olla kanssaeläjinä Arjan surussa ja huolesta miehen tilanteesta.

Kaikesta huolimatta hän antoi niin harjoituksissa kuin esityksissäänkin aina kaikkensa, oli tilanne kuinka huono tahansa.

Vaikka se on koko ajan mielessä, niin täällä teidän kanssa ja tuolla lavalla saa edes hetkeksi muutakin ajateltavaa. Ja lavalla kun pitää keskittyä siihen mitä tekee. Eikä teitä haittaa vaikka välillä itkettää. Arja

Muista käsitellyistä aiheista erityisesti läheisen kuolema ja yksinäisyys koskettivat Jukan lisäksi suurinta osaa muistakin näyttelijöistä. Jotkut olivat jääneet leskeksi ja jotkut eivät koskaan olleet löytäneet elämäkumppania, jonka kanssa jakaa vanhuuden päivät. Hoivakodin asukasta näyttelevä Matti puhui monologissaan juuri yksinäisyydestä, siitä ettei ole ketään joka jäisi kaipaamaan tai muistaisi, kun kaikki läheiset ovat jo menehtyneet ja on enää yksin jäljellä.

Mie asun oikeestkii yksin, onneks kuitenkin viel kotona. Aika yksinäistä se olis jos ei olis mitää minne mennä. Mut mie käyn laulamas karaokee ja sit myö Jukan kans tullaa aina tänne. ja Leilan kans myös välil soitellaa, et miten toisel menee. Onhan tää niin tärkeetä, et meil on tää porukka. Mut kyl mie välil mietin kuka miut sit hautaa, kun ei ole ketää. Matti

Myös Leila näytteli hoivakodin asukasta, joka elää kuvitelmissaan ja odottaa nuoruuden rakastettua vielä saapuvaksi. Alzheimerin taudista huolimatta Leila selviytyi osuudestaan todella hyvin, ja koki että teatteriharrastuksen löytäminen oli jopa auttanut hallitsemaan muistisairautta. Roolihahmon esittäminen herätti hänessä kuitenkin ajatuksia omasta tulevaisuudesta ja sairauden kanssa elämisestä.

Mie olen tosi kiitollinen, että minulle aloitettiin ajoissa lääkitys. Mie oon saanu muistitesteistä täysii pisteitä ja mie uskon, että se on ainakii osaksi tän teatterin ansiota. Et minul on taas jotain tekemistä. Mut kylhän se mietityttää et mitä tulevaisuus tuo tullessaan. Miten tää tauti etenee, et tuleeks minustakii tollanen mitä mie esitän. Leila

Roolihahmojensa kautta näyttelijät joutuivat käsittelemään itselleen hyvinkin ajankohtaisia, vaikeita ja pelottavia aiheita. Keskusteluissa kävi kuitenkin ilmi,

että he kokivat terapeuttisena ja helpottavana, että asioita sai käydä läpi muiden samassa tilanteessa olevien kanssa, avoimesti ja toisiaan tukien. Yhteisten, samankaltaisten kokemusten jakaminen lisäsi myös keskinäistä ymmärrystä ja täten vahvisti yhteenkuuluvaisuuden tunnetta ja ryhmähenkeä. Teatterilla oleminen koettiin omasta arjesta poikkeavana hengähdystaukuna, josta sai vertaistukea ja voimia.

Kokemusten jakaminen vertaisten kesken, kunnioittavassa ilmapiirissä, lievittää ahdistuneisuutta ja poistaa pelkoa. Toisten tarinoiden kuuleminen on erityisen tärkeää yksinäisyyden hetkinä. Vertaistuen avulla ymmärretään paremmin menneisyyttä ja sitoudutaan nykyhetkeen, ja se antaa toiveikkuutta tulevan kohtaamiseen. (Mielenterveystalo 2020).

6.8 Ensi-ilta ja ensimmäinen esityskausi

6.8.1 Näytökset alkavat

Kolme päivää ennen ensi-iltaa esitettiin omaisten ennakkonäytös, joka herätti koko työryhmässä kauhunsekaisia jännityksen tunteita. Näytös täytti kaikki odotukset ja yleisön läsnäolo kannusti näyttelijät aikaisempaa keskittyneempiin suorituksiin. Omaisilta saatu kannustava palaute antoi työryhmälle varmistuksen siitä, että olimme oikeilla jäljillä esityksen suhteen.

Kutsun sitä rakkaudeksi -näytelmän ensi-ilta koitti 28.2.2020. Katsomo täyttyi ääriään myöten ja niin näyttelijöiden kuin muunkin työryhmän tunteet vaihtelivat paniikista iloiseen odotukseen. Takana oli kuukausien intensiivinen harjoituskausi osana ryhmän arkea, joka nyt muuttuisi taas erilaiseksi näytöskauden alkaessa.

Omaisnäytös oli täyttänyt kaikki odotukset, mutta ensi-ilta ylitti ne. Yleisö eli näytöksen mukana ja reagoi tavalla, joka siivitti näyttelijät loistavaan suoritukseen. Ohjaajina emme olisi voineet olla tyytyväisempiä ja ylpeämpiä konkareistamme.

Apua, minuu jännitti niin et mie luulin et mie pyörryn, kun ei pystynyt hengittämään. Mut kun mie pääsin lavalle, niin se loppu. Mie vaan nautin. Ei-

hän meillä ole ikinä Konkareilla ollu noin paljon yleisöä ensi-illan. Ja ne eli niin mukana, se oli niin ihanaa. Irene

Huh huh. Olipas se veto. Mie oon ihan puhki. Mut kuulitteks työ miten ne oli mukana. Se on kiva vetää kun yleisö reagoi. Siel oli kriitikkokii, kato-
taa mitä se sanoo, tai kirjottaa. Kiitos teillekii toverit, hyvä juttu myö ollaa tehty. Matti

Niinku sanoin jo silloin, niin mie en uskonu et tästä mitää näytelmää tu-
leekaa. Mutta kyllähän noi tykkäs. Ja yks kuorokaveri tuli sanoo, et nyt on tehty hieno juttu, just meille vanhoille sopiva. Timo

Onnistuneen ensi-illan jälkeen oli hyvä aloittaa esityskausi. Työryhmä oli jo aiemminkin saavuttanut tietynlaisen luottamuksen sekä näytelmään, että omiin roolisuorituksiinsa, mutta ensi-illan jälkeinen palaute vielä vahvisti sitä.

6.8.2 Palautteen merkitys

Koko ryhmän reaktioista kävi ilmi, kuinka tärkeää yleisöltä ja tutuilta ihmisiltä saatu palaute oli, varsinkin positiivinen sellainen.

Palautteenanto perustuu aina eri osapuolten väliseen kommunikointiin. Ihmi-
sellä on luontainen tarve hahmottaa omaa tekemistään muilta saadun palaut-
teen kautta. Palautetta saataessa tarjotaan ikään kuin kyky nähdä oma toimin-
tansa ulkopuolisen silmin. Kannustava palaute antaa toimijalle varmuuden
jatkaa hyvin tehtyä toimintatapaa samaan malliin. Parhaimmillaan palaute
vahvistaa palautteen saajan itseluottamusta ja kasvattaa itsetuntemusta. (Kil-
pinen 2015, 7.)

Harjoituskauden alussa näyttelijät olivat uuden äärellä, ja myös epävarmoja
omista kyvyistään ja valmiuksista oppia uusia menetelmiä. Kuitenkin myös
harrastajanäyttelijä toivoo oppivansa paremmaksi näyttelijäksi ja kehittyvänsä
ilmaisussaan, eikä ikä tee tässä poikkeusta.

Kilpisen (2015, 18) mukaan teatteriharrastuksen kuuluisi tarjota näyttelijälle
ennen kaikkea puitteet turvalliseen ja positiiviseen harrastamiseen sekä siinä

itsensä kehittämiseen. Parhaimmillaan harrastajateatteri voi olla avain itsetuntemuksen ja itseluottamuksen kasvuun, uusiin oivalluksiin sekä taiteelliseen kehittymiseen.

Näyttelijämme olivat saaneet kokeilla uusia asioita turvallisessa ja kannustavassa ympäristössä, jossa kaikki olivat ikänsä puolesta samalla lähtöviivalla. Ikää ei koettu rasitteeksi, vaan pikemminkin mahdollisuudeksi ammentaa koettua elämää esityksen materiaaliksi. Vaikka moni näyttelijöistä oli harrastanut teatteria jo vuosikymmeniä, saivat he uuden opettelun kautta mahdollisuuden kehittyä myös näyttelijöinä. Positiivinen palaute antoi uskoa siihen, että he myös ulkopuolisen silmin olivat kehittyneet ja pystyivät tarjoamaan myös katsojille jotain uutta.

Tuntuu niin hyvältä, kun ihmiset tulevat näytöksen jälkeen juttelemaan. Minun tytäarkin sanoi, että oli niin ylpeä minusta. Sillä oli kavereita mukana, ja nekin olivat sanoneet, että miten nuo osaavat esiintyä noin hyvin, niin luontevasti. En ole ikinä ollut näin ylpeä itsestäni, että minä uskalsin tuonne mennä ja tällaisen roolin tehdä. Mirjam

En mie tiä mitä ne itkee, yleisössä. Miehää vaan sanon mitä on kirjoitettu. Mut hyvältäähän se tuntuu jos jossain tuntuu. Mie nyt vaa olen tällänen.....Mut pitäähän se uskoo jos niin moni sanoo et hyvä oli. Eihää niiden tarvis sanoo sit mitää, jos eivät niinku tykkäis. Jukka

Niin kovasti tätä kuule kehua. Et myö ollaa nii hyvii, ja soittajat ja laulut ja kaikki. Kun tää on niin totta, sehän se varmaa on. Mie olen täst nii ylpeä, ja itestäkii. Saahan sen sanoo. Leila

Jep, hyväihän myö ollaa. Jorma

Runsas positiivinen palaute vahvisti ryhmän yksilöiden itsetuntoa ja uskoa omiin kykyihin, mutta antoi myös valmiuksia vastaanottaa negatiivistakin palautetta aikaisempaa paremmin. Näyttelijät käsittelivät saatua negatiivista palautetta yhdessä, ryhmänä. Sitä ei otettu henkilökohtaisena arvosteluna, vaan enemmänkin osoituksena siitä, että näytelmän aihe herätti tunteita ja keskustelua puolesta ja vastaan.

Se on ihan selvää, että ei kaikki tykkää. Mulle tultiin sanomaan, että ei hoitolaitoksissa ole tollee tai yks sano ettei täs ollu tarpeeks huumorii. Et oli liian synkkä. No, mie sanoin ettei tää ole dokumentti, ja et komedia tehtii viime kevään.

Markku

Se on vaan hyvä että herättää tunteita. Ei myö pelkkää glorioaa ootetakaan, eikä se ikinä niin mene. Miks nytkään menis. Pääasia et näistä asioista puhutaan.

Eija

Suurin osa palautteesta oli kuitenkin positiivista ja kannustavaa, niin katsojien kuin kriitikoidenkin tahoilta. Erityisen iloisia olimme siitä, että yleisön joukossa oli paljon vanhustyön ammattilaisia ja alan opiskelijoita, jotka usein tulivat näyttösten jälkeen keskustelemaan ja kertomaan miten olivat näytelmän kokeneet. Näyttelijät olivat hyvillään siitä, että näytelmä tavoitti nyt myös nuorempia katsojia, jotka ennen olivat Konkareiden näytöksistä puuttuneet. Näyttelijät myös kertoivat, miten ihmiset tulivat kaupungilla kiittämään esityksestä ja kertomaan kuinka omakohtaisia aiheita esitys oli käsitellyt ja miten se oli herättänyt ajatuksia omaan elämään liittyen.

Tällaiset palautteet osoittivat onnistuneemme tavoitteissamme luoda tarinan ja henkilöihahmoja, joihin katsojat voivat samaistua, sekä herättämään keskustelua.

6.8.3 Esityskausi keskeytyy

Näytelmällä ehti olla seitsemän esitystä, joista viimeinen 10.3.2020. Pandemian kiihtyessä ja rajoitusten astuttua voimaan, ei ollut muuta mahdollisuutta kuin keskeyttää näytökset. Työryhmä oli ennenkuulumattoman tilanteen edessä ja koki monenlaisia tunteita epäuskosta hämmennykseen ja suruun. Koko ryhmän mietteet viimeisen näytöksen jälkeen kiteytti hyvin Maija, joka muiden ohella viimeiseen asti elätti toivoa esitysten jatkumisesta.

Tää on ihan uskomatonta. Mie en voi uskoo et tää loppuu. Ja niin iso työ kun myö ollaa tehty. Ihan tuntuu kun olis maa lähteny jalkojen alta kun

tää tieto tuli. On tää nii vaikea käsittää. Mitä mie nyt teen kun ei tänne voi tulla.

Maija

Mitään varmuutta tulevasta ei ollut, kukaan ei tiennyt miten pitkään rajoitukset jatkuisivat. Kaikki olivat kuitenkin sitä mieltä, että esityksiä jatkettaisiin, jos se vain jossain vaiheessa olisi mahdollista. Kukaan ei halunnut ajatella, että seitsemäs esityskerta jäisi todellakin viimeiseksi.

6.9 Toinen harjoituskausi

6.9.1 Ryhmädynamiikan muutos

Näytöksiä ei pystytty kevään aikana jatkamaan ja kesään saavuttaessa oli selvää, että tauosta tulisi todella pitkä. Olimme koko ajan pitäneet yhteyttä näyttelijöihin ja muuhun työryhmään, mutta henkilökohtaisia tapaamisia välttelimme mahdollisimman paljon. Oli kuitenkin tärkeää pitää ryhmän motivaatiota yllä, sekä olla koko ajan tietoinen näyttelijöiden elämän tilanteesta ja mahdollisuuksista jatkaa esityksiä tilanteen niin salliessa.

Kesä kului epätietoisuuden vallassa, mutta lopulta näytti siltä, että voisimme jatkaa esityksiä koronarajoitukset huomioiden. Näytelmän saaminen esityskuntoon pitkän tauon jälkeen vaati kuitenkin ensin harjoituksia ja mieleen palauttamista. Harjoitukset päätettiin aloittaa elokuun alussa ja uusi ensi-ilta sovittiin syyskuun loppupuolelle. Onneksi kaikki näyttelijät olivat pysyneet terveinä ja olivat halukkaita uuteen harjoitus- ja esityskauteen. Tässä uskossa ainakin olimme, kunnes aloitimme harjoitukset ja saimme tietää, että toinen paris-kuntien miehistä, eli Timo oli sairastunut vakavasti ja joutui jäämään pois tulevasta näytöksistä.

Jouduimme miettimään roolitusta uudelleen ja pohtimaan mistä löytäisimme näyttelijän Timon tilalle. Kyseessä oli iso rooli, jonka opetteleminen ei kävisi hetkessä ja aikaa ei tällä kertaa ollut kuukausia, vaan muutamia viikkoja. Lopulta päädyimme tekemään järjestelyjä ryhmän sisällä ja pastoria esittänyt Markku otti Timon paikan. Uudeksi pastoriksi saimme Eija-Kaarinan, joka oli aiemmin jäänyt näytelmästä pois oman terveydentilansa takia, mutta oli nyt innokkaana tulossa joukkoomme mukaan.

Uusi harjoituskausi aloitettiin iloisina uudesta mahdollisuudesta, mutta myös huolestuneina Timon tilanteesta, joka vaikutti ryhmän sisäiseen ilmapiiriin huomattavasti. Lisäksi Markku oli haastavan tilanteen edessä joutuessaan lyhyessä ajassa omaksumaan uuden roolin ja Irene saadessaan uuden vastaanäyttelijän, jonka kanssa piti löytää yhteys ja tapa kommunikoida. Eija-Kaarina puolestaan lunasti paikkansa pastorina todella nopeasti ja osaltaan helpotti muuttuneen ryhmädynamiikan haasteita.

Konkareiden vahvuutena oli pitkä yhteinen historia, jonka aikana oli jo käyty läpi kaikki ryhmän kehitysvaiheet ja luotu yhteinen ryhmäkulttuuri. Tällaisen vakiintuneen ryhmän oli helpompi kestää myös muutoksia ja selvitä vastoinkäymisistä.

Ryhmäkulttuuria on paljon käsitellyt Öystilä (2012), jonka mukaan Ryhmän kulttuurin määrittävät arvot, uskomukset, tavat, traditiot ja hyviksi määritellyt toimintatavat, jotka ryhmän jäsenet ymmärtävät sanattomasti ja jakavat keskenään. Ryhmän kulttuuri muodostuu ryhmän jäsenten keskinäisessä vuorovaikutuksessa.

Konkareiden keskinäinen luottamus antoi mahdollisuuden käydä tilannetta yhdessä läpi, puhua siitä avoimesti ja luoda uusi yhteinen tavoite, jonka toteutumiseen kaikki halusivat omalta osaltaan vaikuttaa.

Kyl myö saadaan tää homma kasaan, tarpeeks vaan harjotellaan. Hyvin myö Markun kanssa pärjätään. Sen kanssa on helppo tehdä, kun sekin tykkää improta, ja se saa kiinni vaikka ei ihan kirjoitetun mukaa meniskää. Tehään täst hyvä ja pyydetää Timppa kunniavieraaks kattomaa, jos se vaa jaksaa tulla.

Irene

Isot saappaat on täytettävänä, mut ei auta. Mut Irene on niin hyvä tässä, että mie vaan seuraan sitä ja yritän viiä tarinaa eteenpäin. Kunhan ei jää junnaamaa. Tää on kyl hieno rooli, saa näytellä kaikki tunteet. Ei ole helppoo kun näin vähä aikaa, parhaani teen kuitenkin. Markku

Mie olin niin pettynyt kun en silloin alussa voinu lähtee mukaa. Ja nyt mie oon niin ilonen että sain tän mahdollisuuden, mut toisaalta harmittaa sen

Timpan puolesta. On vähä sellanen tunne että olis niinku väärin olla ilonen. Mut ihan varmaan Timppa haluis et myö tää tehdään loppuun asti.

Eija-Kaarina

6.9.2 Kohti toista ensi-iltaa

Harjoitukset pääsivät hyvin käyntiin, aikaa näytösten alkamiseen oli seitsemän viikkoa. Ensimmäisestä harjoituskaudesta poiketen jouduimme näyttelijöitä lukuun ottamatta käyttämään maskeja ja huolehtimaan työryhmän turvallisuudesta. Vallitseva pandemia aiheutti näyttelijöille huolta liittyen myös omiin läheisiin, joista moni oli sairaalahoidossa tai kotona karanteenissa. Tälläkin kertaa huolien jakaminen ja ryhmän tuki tuntuvati antavan voimia arjessa jaksamiseen, ja harjoitukset hetken pakopaikan koronamaailmasta.

Mie tulisin hulluks ilman tätä teatterii. Mie en jaksa olla vaa kotona iteksee. Tääl voi sentää jutella ja nauraa ja olla muitten kans. Nii, kuhan pitää ne turvavälit.

Maija

Mirjamin mies oli kesän aikana siirretty kotoa laitoshoitoon, ja tapaamiset onnistuivat vain rajoitetusti, lyhyitä aikoja kerrallaan. Päätös laitoshoidosta oli ollut vaikea ja herätti Mirjamissa monenlaisia tunteita syyllisyydestä helpotukseen. Oma vaikea tilanne peilautui selkeästi myös Mirjamin roolihahmoon, joka sai lisää syvyyttä ja oli entistäkin todentuntuisempi.

Niin kova huoli on miehestä koko ajan, jatkuvasti tuolla taustalla. Mutta jos vaan istuisin kotona miettimässä, niin sitä ei pää kestäisi. Nyt on kyllä sellainen tunne, ettei tarvitse yhtään näytellä. Se minun monologikin voisi olla minun itseni kirjoittama. Tämä on minun pelastus, että voin tuoda ne tunteet ulos.

Mirjam

Olimme pelänneet, että pitkä tauko olisi muodostunut liian pitkäksi ja näyttelijät olisivat ehtineet unohtaa suurimman osan näytelmän kulusta ja vuorosanoista. Harjoitusten edetessä kuitenkin huomasimme, että tilanne olikin täysin päinvastainen. Vaikutti siltä, että tauko oli tehnyt vain hyvää ja näyttelijät olivat sisäistäneet sinä aikana asioita, joita nyt pystyivät aikaisempaa paremmin tuomaan esille. Myös vuorosanat olivat hallussa hämmästyttävän hyvin.

Jotenkii nää vaan muistuu mieleen. Kun pääsi tähän lavalle ja kuulee muitten replat, niin ne vaan tulee jostain. Oon mie pari kertaa lueskellu, et miten tää menikää, mut ihmeen hyvin sitä muistaa. Matti

Seitsemän viikkoa kului nopeasti ja olimme taas uudenlaisen tilanteen edessä. Ensimmäistä kertaa teatterin näytelmällä oli niin sanotusti kaksi ensi-iltaa. Olimme jälleen saaneet paljon näkyvyyttä ja toivoimme, että keväältä syksyyn siirtyneet esitykset saisivat katsojat jälleen liikkeelle koronasta huolimatta.

6.9.3 Ensi-ilta ja toinen esityskausi

Esitykset aloitettiin uudestaan 20.9.2020. Työryhmä sai toisen kerran kokea ensiesityksen aiheuttaman jännityksen ja odotuksen. Ensi-ilta onnistui jälleen loistavasti. Eroa edelliseen toi uudistunut miehitys, joka sai myös koko näytelmän tuntumaan uudistuneelta. Valitettavasti vallitsevan tilanteen takia katsojamääriä jouduttiin rajoittamaan ja kaikki kuusi näytöstä esitettiin alle puolella täytöllä.

Työryhmälle oli tärkeintä katsojilta saatu palaute ja että kaikki näytökset saatiin esitettyä. Katsojien reaktiot eivät juuri poikenneet keväisistä, ja tunsimme luoneemme jotain ainutkertaista ja tärkeää. Esitysten edetessä näyttelijöissä saattoi jo havaita haikeuden tuntua viimeisen näytöksen lähestyessä.

Mie en haluu et tää loppuu. Tää on ollu niin hienoa kaikki. Et on täs iässä saanu olla tällasessa mukana. Mehän ollaa kaikki etuoikeutettuja. Leila

Tyhjä olo tulee sitten kun tämä on ohi. On tää ollut mahtava reissu. Ja nimenomaan tämän porukan kanssa. Tarkotan meiän muusikkopojat ja työ ohjaajat ja ihan kaikki. Ikävä tulee. Eija

Meil on vielä pari esitystä ja ne vedetään ihan täysii. Nautitaa joka hetkestä. Jorma

Työryhmä todellakin nautti jokaisesta hetkestä viimeisen näytöksen viimeiseen minuuttiin ja viimeisiin aplodeihin asti. Takana oli puolitoista vuotta kes-

tänyt projekti, joka oli nyt kunnialla ja enemmän kuin onnistuneesti saatettu loppuun.

7 ARVIOINTI

7.1 Opinnäytetyön prosessin arviointi

Toiminnallinen opinnäytetyö yhdistää toiminnallisuuden, tutkimuksellisuuden, teoreettisuuden ja raportoinnin. Se koostuu lopullisesta produktista eli tuotoksesta, sekä kirjoitetusta raportista, jossa on tarkoitus kuvailla prosessin eri vaiheet. Raportissa prosessia ja käsiteltyä aihetta perustellaan, analysoidaan ja vertaillaan aiempien tutkimusten ja prosessien avulla. Opinnäytetyötä tukee teoreettinen viitekehys, joka perustelee työn tarkoituksenmukaisuuden. (Vilkkä & Airaksinen 2003, 65–82.)

Oma opinnäytetyöni oli selkeästi kaksiosainen. Se koostui tuotoksesta, joka oli teatteriesitys, sekä raportista, jossa esityksen eteneminen kuvattiin. Oman haasteensa raportin kirjoittamiseen toi prosessin kuvaaminen näyttelijöiden näkökulmasta, niin että se täyttäisi myös teoreettisen viitekehysten vaatimukset. Raporttia kirjoittaessa kuitenkin huomasin, että näyttelijöiden kommentit eri tilanteissa sisälsivät jo itsessään paljon viitteitä teoriaan, siihen mitä kulttuurin harrastaminen, ryhmässä mukana oleminen, vertaistuki tai omaishoitaajuus heille merkitsevät ja miten he sen esittämisen kokevat.

Suunnitteluvaiheessa tarkkojen aikataulujen laadinta oli hankalaa, sillä teatterimaailmassa tapahtuu aina jotain odottamatonta, joko tuotannon tai mukana olevien ihmisten taholta. Tässä tapauksessa epävarmuutta lisäsi vielä se, ettei ollut valmista käsikirjoitusta tai tarkasti etukäteen suunniteltua tapaa toimia, vaan alusta asti kaikki perustui enemmän tai vähemmän improvisaatioon. Jonkinlaisessa aikataulussa pysymiseen auttoi etukäteen suunniteltu harjoitusaikataulu, joka sekin kuitenkin muuttui prosessin aikana tarpeen mukaan. Ainoa muuttumaton asia oli ensi-illan päivämäärä, joka antoi prosessille muun epävarmuuden keskellä tarkasti määritellyn valmistumisajankohdan. Ottaen huomioon kaikki nämä epävarmuustekijät, pysyimme varsin hyvin tässä tilanteen mukaan elävässä aikataulussa. Esitysten keskeytymistä seurannut pitkä tauko ei onneksi estänyt esitysten loppuun viemistä. Nähtävästi oli luotu niin

vahva pohja, että näyttelijät pystyivät pitkänkin ajan jälkeen uudestaan omaksumaan roolinsa.

Toteutus tapahtui paljolti suunnitelman mukaan. Pystyimme toteuttamaan juuri niitä työskentelymetodeja ja uusia ideoita mitä halusimmekin ja yhteistyö koko työryhmän kanssa sujui pitkän prosessin ajan ilman ongelmia. Oli hienoa seurata, miten näyttelijöiden korkea ikä ei ollut este uusien toimintatapojen omaksumiselle, vaan siitä oli jopa hyötyä näytelmässä käsiteltyjen aiheiden esittämisessä.

Haastattelut tai enemmänkin keskustelut näyttelijöiden kanssa loivat pohjan koko esitykselle. Harjoitusaikana ne vaikuttivat osaltaan todella paljon lopullisen käsikirjoituksen sisältöön. Esityskaudella sain niistä lisää materiaalia raporttiin, jopa niin paljon että oli haastavaa rajata mitä niistä käyttää. Käytäntö niiden taltioimiseen olisi pitänyt etukäteen miettiä tarkemmin. Lukemattomat käsin kirjoitetut paperilaput, puhelimella tehdyt äänitykset ja käsikirjoituksen sivuun tehdyt muistiinpanot eivät olleet paras mahdollinen ratkaisu. En kuitenkaan halunnut, että haastattelutilanteista tulee liian muodollisia, vaan pyrin havainnoimaan ja keräämään näyttelijöiden ajatuksia ja kommentteja mahdollisimman aidoissa tilanteissa. Tämän takia harjoitukset kuitenkin usein venyivät liian pitkiksi, keskustelujen rönsyillä ja ottaessa ison palan harjoitusajasta.

Valmis tuotos, Kutsun sitä rakkaudeksi, oli ennen kaikkea tekijöidensä näköinen näytelmä, jonka takana joka ikinen työryhmän jäsen seisoivat sataprosenttisesti. Siinä näkyi jokaisen siinä mukana olleen ihmisen jälki, olipa kyse näyttelijästä, muusikosta, valomiehestä, puvustajasta, teatterin graafikosta tai meistä käsikirjoittaja-ohjaajista, jotka olimme lopputulokseen enemmän kuin tyytyväisiä.

Lähdemateriaalin rajaus oli vaikeaa. Käsitellyistä aiheista löytyi paljon materiaalia ja vaarana oli liika rönsyily ikääntymiseen liittyvistä aiheista teatterin tekemiseen. Yritin pitää punaisena lankana kulttuurigerontologisen näkökulman, näytelmässä käsitellyn omaishoitajuuden, sekä teatteriesityksen tekemisen kannalta olennaiset asiat. Tärkeintä ja haastavinta kuitenkin oli näyttelijöiden kokemusmaailman yhdistäminen lähdekirjallisuuteen.

Yhteistyö toimeksiantajan eli Haminan teatterin kanssa sujui alusta asti hyvin. Teatterin tuki ja luottamus oli ehdoton edellytys projektin onnistumiselle. Haminan kokoisessa pienessä kaupungissa oma teatteri on tärkeä osa kaupungin kulttuuritarjontaa. Teatteri sai paljon näkyvyyttä ja positiivista palautetta monia koskettavan aiheen käsittelystä, varsinkin kun esiintyjinä olivat teatterin omat Konkarit.

7.2 Oman oppimisen arviointi

Opinnäytetyön varsinainen toiminnallinen vaihe oli helpointa ja mielekkäintä koko prosessissa. Käsikirjoittaminen ja ohjaaminen olivat itselle merkittävää ja motivoivaa tekemistä, joten itse tuotoksen aikaansaaminen ei sinänsä tuottanut ongelmia. Pystyin hyödyntämään omia teatteriharrastuksen kautta saamiini vahvuuksia ja luottamaan siihen, että omat taitoni riittävät hyvän lopputuloksen tuottamiseen.

Geronomiopinnoista saatu tieto muun muassa ryhmän ohjaamisesta ja muistisairauksista, sekä työharjoitteluiden kautta tullut kokemus omaishoitajuudesta ja laitoshoidosta olivat korvaamaton tukipilari koko prosessille. Kaikkein tärkein opintojen kautta tullut vahvistus oli kuitenkin koko se suhtautumistapa ja ideologia miten ikääntymistä lähestytään ja ikääntyneitä kohdellaan, kokonaisvaltaisesti, ihmisen historia ja persoona huomioon ottaen. Tätä kokonaisvaltaista lähestymistapaa pyrin noudattamaan ryhmää ohjatessa ja sen haluan viedä mukaan myös tuleviin työtehtäviin geronomina.

Ammatillisen kehittymisen kannalta sain ryhmän ohjauksen lisäksi paljon tietoa omaishoitajien kokemuksista, vanhusten huoltoon liittyvästä byrokratiasta, sekä kuulin ikääntyneiden omia kokemuksia ja tunteita siitä mitä on vanheneminen ja siihen liittyvät ilmiöt.

Kulttuurin hyödyistä ikääntyneiden toimintakyvyn tukemisessa ollaan tietoisia, mutta käyttämättömiä mahdollisuuksia on vielä lukemattomia. Monissa vanhustenhuollon yksiköissä on omat piintyneet tapansa tehdä asioita, uusia menetelmiä ei helposti oteta kokeiluun. Toivon, että pystyn omassa työssäni tulevana geronomina käyttämään eri kulttuurin muotoja osana omia työskentely-

metodejani, sekä kannustamaan muitakin alan ammattilaisia niitä hyödyntämään ennakoluulottomasti. Ikääntyneetkin pystyvät omaksumaan uusia asioita ja nauttivat samalla tavalla uuden oppimisesta ja onnistumisen kokemuksesta kuin nuoremmatkin.

8 POHDINTA

8.1 Eettisyys

Ammattikorkeakoulujen opinnäytetyöprosessissa tulee kiinnittää huomiota henkilötietojen käsittelyyn ja tutkimuksen kohteena olevien henkilöiden tietosuojan toteutumiseen. Eettiset ohjeet ottavat kantaa tutkittavan tietoon perustuvaan suostumukseen osallistua tutkimukseen, sekä tutkimustietojen avoimuuteen. (Arene ry 2018.)

Kutsun sitä rakkaudeksi ei ollut tutkimuksellinen opinnäytetyöprosessi, mutta toiminnan eettisyys täytyi ottaa huomioon koko prosessin ajan. Näytelmään otettiin mukaan aiheita, jotka monesti liittyivät näyttelijöiden omiin kokemuksiin. Oli tärkeää, että alusta asti esiintyjät antoivat suostumuksensa käyttää niitä osana käsikirjoitusta, tietoisena siitä, että heidät voitaisiin yhdistää näytelmän tapahtumiin. Kaikki näyttelijät antoivat myös luvan käyttää heidän omia nimiään prosessin raportoinnissa.

Ryhmässä vallitseva keskinäinen luottamus loi ilmapiirin, jossa puhuttiin hyvinkin henkilökohtaisista ja aroista aiheista. Vaikka näyttelemistä harrastava ihminen asettaakin itsensä alttiiksi ihmisten katseille ja arvioinnille, on ymmärrettävää, ettei hän roolinkaan tuoman suojan turvin halua paljastaa itseään täysin. Meidän ohjaajien ja työryhmän välille muodostui ns. sanaton sopimus ja yhteisymmärrys siitä, kuinka paljon ja mitä tuodaan lopulta yleisön nähtäväksi ja kuultavaksi. Esityksessä yleisön nähtäväksi tuotiin esiintyjien henkilökohtaisia valokuvia, joiden käyttöön he sekä heidän kuvissa mahdollisesti näkyvät läheisensä antoivat suostumuksensa.

Opinnäytetyön tekijän tulee työtä raportoidessaan huomioida yksityisyyden suojan toteutuminen ja olla tietoinen siitä, että tutkimukseen osallistuvien kautta saatetaan välillisesti tunnistaa myös muita henkilöitä. (Arene ry 2018.)

Haastatteluihin osallistuneiden omaishoitajien yksityisyyden suoja sekä tietojen salassapitovelvollisuus huomioitiin täysivaltaisesti. Haastateltujen nimet eivät tulleet missään vaiheessa esiin, eikä näytelmän tapahtumia voinut millään tavalla yhdistää kehenkään yksittäiseen henkilöön. Meillä ei ollut tarvetta kerätä haastateltavien henkilötietoja, joten henkilötietolain mukaista aineistojen käsittelyä ei tarvittu.

Meidän tapauksessamme täytyi ottaa huomioon myös hyvä taiteellinen käytäntö. Se sisältää esim. tekijänoikeuksien kunnioittamista ja plagioinnin ja hyväksyttävän lainaamisen välistä eroa. (Arene ry 2018). Esityksessä käytetystä musiikista maksettiin vaadittavat Teosto-maksut. Tapasimme myös henkilökohtaisesti muusikko Samuli Putron, jolta saimme luvan käyttää hänen musiikkiaan osana näytelmää.

Taiteellinen vapaus ja eettisyys ovat haastava yhdistelmä. Millaisia aiheita voi käsitellä katsojaa loukkaamatta, missä kulkee katsojan ja taiteen tekijän vastuun raja. Ottaen huomioon yleisön täyden vapauden ja oikeuden arvostella sekä yleisön mahdollisesti hyvinkin heterogeenisen rakenteen, on odotettavaa, että vähänkään eettisesti latautunut taide loukkaa tai ärsyttää joitakuita. Taiteen tuottajakin on osa yhteiskuntaa, jossa jokaiselta täysivaltaiselta jäseneltä edellytetään sosiaalismoraalista vastuunottoa. Tämän vaatimuksen ei kuitenkaan tarvitse tarkoittaa ilmaisunvapauden alas ajamista, mutta taiteilijoiltakin voidaan odottaa tietoista pyrkimystä epäeettisten tekojen välttämiseen. (Laiho 2014.)

Prosessin aikana mietimme useasti, onko joku käsiteltävistä aiheista sopimaton näyttämölle, ylitämmekö jonkin rajan, tai voiko joku loukkaantua tai pahoittaa mielensä. Esimerkkinä hieman karrikoidusti esitetty papin rooli, joka olisi saattanut loukata uskonnollisen vakaumuksen omaavia katsojia. Tai muutama kirosanat, jotka tässä tapauksessa olivat jopa välttämättömiä kyseisen hahmon persoonallisuuden esiintuomiseksi. Vaikeimpana aiheena oli kuoleman käsitteleminen, lähestymistapana täysin tekijöiden oma näkökanta kuoleman kohtaamiseen, ja sen merkitykseen. Käsiteltävät aiheet olivat kuitenkin niin elämänläheisiä ja kaikille joiltain osin omakohtaisia, että mahdolliset är-

syyntymiset ja mielen pahoittamiset todennäköisesti laantuivat hetken sulattelun ja miettimisen jälkeen.

8.2 Jatkokehittäminen

Kulttuurihyvinvointi on käsite, joka on tullut viime aikoina esille myös kuntien hyvinvointipalveluista puhuttaessa. On havaittu, että taidetta voidaan käyttää soveltaen sairaalahoidossa, ikäihmisten kotona asumisen tukemiseen ja yhteisöllisyyden lisäämiseen. Valitettavasti monissa tapauksissa on jääty ajatuksen tasolle toiminnan sijaan. Kulttuurin merkitystä ikääntyneen hyvinvoinnille joudutaan usein perustelemaan, vaikka sen pitäisi olla yhtä selvää kuin nuorempienkin kohdalla. Jo palvelusuunnitelmiin pitäisi kirjata ikääntyneen kulttuuriseen toimintaan liittyviä toiveita, sekä hänen kulttuurista taustaansa ja mieltymyksiänsä. Kirjaaminen pitäisi ulottaa potilas- ja asiakastietokantoihin ja seurata asiakkuuden aikana tapahtuvaa kulttuurista toimintaa.

Opetus- ja kulttuuriministeriön sekä Sosiaali- ja terveysministeriön kärkihanke ”Suositus taiteen ja kulttuurin saatavuuden ja saavutettavuuden parantamiseksi sosiaali- ja terveydenhuollossa” toteutettiin vuonna 2018. Suosituksen mukaan on olennaista, että maakunnat ja kunnat laativat kulttuurin saavutettavuutta koskevat tavoitteet ja sisällyttävät ne osaksi suunnitteluaan, toimintaansa ja seurantaa. Lisäksi sosiaali- ja terveydenhuollossa varataan suunnitelmallisesti määrärahat taide- ja kulttuuritoimintaan. (Valtioneuvosto 2018.)

Konkarien osalta toiminta jatkuu Haminan teatterissa uusien näytelmien merkeissä, heti kun koronatilanne helpottaa. Muuten ei ainakaan Kymsojen alueella ole suosituksen mukaista toimintaa ollut havaittavissa. Vaikka jonkinlaisia kulttuuripalveluita on viety esim. hoivakoteihin, on ikääntyneiden oma osallistuminen kulttuurin tuottamiseen ollut vähäistä. Enemmän pitäisi ottaa huomioon kulttuurin ennalta ehkäisevä vaikutus ja kannustaa ikääntyneitä osallistuvaan toimintaan. Vanhustyön ammattilaisina geronomien on mahdollista viedä kulttuuria ja taidetta työyhteisöihin, missä niitä voidaan hyödyntää osana ikääntyneiden hyvinvoinnin ja toimintakyvyn tukemista. Sen sijaan, että vanhus toimii vain taiteen katsojana, hän voisi toimia sen tuottajana. Konkari on hyvä esimerkki siitä, miten merkittävää on olla osa ryhmää, tuottaa itse taiteellisia elämyksiä muille ja kokea onnistumisen tunteita.

Hoivakoteihin ja asumisyksiköihin voitaisiin koota ryhmiä, jotka tekisivät erilaisia esityksiä omaisille, sekä alueen asukkaille. Toimintaa olisi mahdollista viedä myös kotona asuvien vanhusten ulottuville niin, että tietyltä asuinalueelta varattaisiin tila, jossa ryhmä voisi kokoontua ja harjoitella. Valmis esitys esitetäisiin alueen vanhustenhoito yksiköissä, päiväkeskuksissa, kumppanuustaloissa, seurakunnan tiloissa jne.

Jos ryhmään liittyminen ei ole mahdollista, voidaan vanhus osallistuttaa myös muilla tavoin. Useammalta ikääntyneeltä kerätyistä piirroksista, maalauksista, runoista, muisteloista, nauhoitetuista lauluista, soitoista ja tarinoista jne. on mahdollista koostaa näyttely, joka esim. videoitaisiin. Nauhoite voidaan viedä myös sellaisten osallistujien nähtäville, jotka eivät muuten pysty osallistumaan. Nykypäivän teknologian avulla on mahdollista toteuttaa erilaisia etätahtumia ja virtuaalisia taidekokemuksia.

Moniammatillisen yhteistyön avulla on mahdollista yhdistää eri-ikäisten kulttuurinen harrastustoiminta. Yhteiset projektit esimerkiksi päiväkotien, vammaisten, koulujen, nuorien, maahanmuuttajien, työikäisten ja ikääntyneiden välillä luovat rajattomasti mahdollisuuksia erilaisten esitysten, tempausten ja tapahtumien toteuttamiseen. Kulttuurin hyödyntämisessä vanhuksen hyvinvoinnin tukemiseen on vain mielikuvitus rajana. Se vaatii kuitenkin resursseja ja työntekijöitä sen toteuttamiseen. Siksi olisikin tärkeää, että kunnat noudattaisivat kärkihankkeen suositusta ja varaisivat sosiaali- ja terveydenhuollossa määrärahat myös kulttuuritoimintaan, jonka toteuttamisessa geronomit voivat tehdä yhteistyötä muiden ammattilaisten, sekä kolmannen sektorin toimijoiden kanssa. Verkostoituminen ylipäätään on tärkeää, jotta pystytään kehittämään uusia toimintatapoja lisäämään vanhustyön monipuolisuutta ja merkityksellisyttä.

LÄHTEET

Airisniemi, M. 2015. Tekstin taide. Tampereen ammattikorkeakoulu. Opinnäytetyö. WWW-dokumentti. Saatavissa: https://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/93364/Airisniemi_Marjo.pdf?sequence=1 [viitattu 2.10.2020]

Arene ry. 2018. Opinnäytetöiden eettiset suositukset. WWW-dokumentti. saatavissa: <http://www.arene.fi/julkaisut/raportit/opinnaytetoiden-eettiset-suositukset/> [viitattu 27.2.2021].

Bernard, M. & Rickett, M. 2016. The Cultural Value of Older People's Experiences of Theater-making. Literature review. The Gerontological Society of America. WWW-dokumentti. Saatavissa: <https://watermark.silverchair.com/gnw093.pdf?token> [viitattu 21.11.2020].

Borman, M. 2011. Kotkalaisten muistisairasta hoitavien omaishoitajien jaksaminen. Kymenlaakson ammattikorkeakoulu. Sosiaalialan koulutusohjelma. Opinnäytetyö.

Harjumaa, M. 2015. Minä haluan näytellä – Näyttelemiskokemusten merkitykset opiskeluun. Lapin yliopisto. Kasvatustieteiden tiedekunta. Pro gradu - tutkielma. WWW-dokumentti. Saatavissa: <https://lauda.ulapland.fi/bitstream/handle/10024/61973/Harjumaa.Mika.pdf?sequence=2&isAllowed=y> [viitattu 2.12.2020].

Helstola, M. 2008. Kampusteatteri esittää: Viattomien valssi. Jyväskylän yliopisto. Pro gradu - tutkielma. WWW-dokumentti. https://jyx.jyu.fi/bitstream/handle/123456789/18663/1/URN_NBN_fi_jyu-200806135463.pdf [viitattu 5.10.2020].

Hohenthal-Antin, L. 2001. Luvan ottaminen- ikäihmiset teatterin tekijöinä. Jyväskylän yliopisto. Opinnäytetyö. WWW-dokumentti. Saatavissa: <https://docplayer.fi/6170751-Leonie-hohenthal-antin-luvan-ottaminen-ikaihmiset-teatterin-tekijoina.html> [viitattu 21.10.2020].

Hohenthal-Antin, L. 2006. Kutkuttavaa taidetta. Taidetoiminta seniori- ja vanhustyössä. Juva: WS Bookwell, 74.

Holopainen, A., Jylhä, V., Korhonen, A. & Siltanen, H. 2015. Hoitotyön tutkimussäitiö. Raportti. hotusraportti-1.WWW-dokumentti. Saatavissa: <https://www.hotus.fi/wp-content/uploads/2019/04/-2015.pdf> [viitattu 2.10.2020].

Hänninen, T. & Tuomainen, S. 2000. Kognitiivinen ikääntyminen. Aikakauskirja Duodecim. WWW-dokumentti. Saatavissa: <https://www.duodecimlehti.fi/duo91584> [viitattu 29.12.2020].

Högbacka, M. 2013. Teatteri-iloittelua – Draamabn ja teatterin käyttäminen osana Kitinkannuksen viriketoimintaa. Centria ammattikorkeakoulu. Esittävän taiteen koulutusohjelma.WWW-dokumentti. Opinnäytetyö. Saatavissa: <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC4229893/> [viitattu 27.11.2020].

Kaarivaara, S. 2013. Improvisaatio näyttelijänohjauksessa. Tampereen ammattikorkeakoulu. Opinnäytetyö. WWW-dokumentti. Saatavissa: https://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/69161/Kaarivaara_Sini.pdf?sequence=2 [viitattu 21.10.2020].

Kansallisteatteri. 2018. Teatterityöpajamateriaali. WWW-dokumentti. Saatavissa: <https://kansallisteatteri.fi/content/uploads/2018/03/Teatterityo%CC%88pajamateriaali-2018.pdf> [viitattu 21.10.2020].

Kilpi, M. 2014. Dramaturgin taide. Tanssi ja teatteri. WWW-dokumentti. Saatavissa: <http://www.teatteritanssi.fi/6345-dramaturgin-taide/> [viitattu 15.10.].

Kilpinen, A. 2015. Palautteesta paremmaksi? Palautteen merkitys harrastajanäyttelijää ohjatessa. Centria ammattikorkeakoulu. Opinnäytetyö. WWW-dokumentti. Saatavissa: https://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/98933/Kilpinen_Alina.pdf?sequence=1&isAllowed=y [viitattu 3.1.2021].

Koskenniemi, P. 2007. Osallistava teatteri. Devising ja muita merkellisyyksiä 2007. Vantaa: Sivistysliitto kansalaisfoorumi Skaf ry, 22

Laiho, H. 2014. Taiteen etiikka. Filosofia.fi. WWW-dokumentti. Saatavissa: <https://filosofia.fi/fi/ensyklopedia/taiteen-etiikka> [viitattu 27.2.2021].

Lintula, S. 2014. Näyttelijöiden ajatuksia roolin rakentamisesta. Jyväskylän yliopisto. Humanistinen tiedekunta. Pro Gradu- tutkielma. WWW-dokumentti. Saatavissa: <https://jyx.jyu.fi/bitstream/handle/123456789/43631/1/URN%3ANBN%3Afi%3Aju-201406041934.pdf> [viitattu 2.12.2020].

Liikanen, H-L. 2011. Ikääntyminen ja kulttuuri. Ikäinstituutti. WWW-dokumentti. Saatavissa: <http://docplayer.fi/16127864-Ikaantyminen-ja-kulttuuri-kohti-seniorikulttuuria.html> [viitattu 28.10.2020].

Mielenterveystalo. 2020. Opas vertaistuesta. WWW-dokumentti. Saatavissa: <https://www.mielenterveystalo.fi/aikuiset/itsehoito-ja-opaat/opaat/psykoosi/Pages/vertaistuki.aspx> [viitattu 3.1.2021].

National Institute on Aging. 2019. Participating in the arts creates paths to healthy aging. WWW-dokumentti. Saatavissa: <https://www.nia.nih.gov/news/participating-arts-creates-paths-healthy-aging> [viitattu 15.11.2020].

Nikkilä, T. 2019. Ryhmätoiminnan merkitys ja vaikutukset ikäihmisten koettuun elämänlaatuun. Turun ammattikorkeakoulu. Opinnäytetyö. WWW-dokumentti. Saatavissa: https://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/265212/Nikkila_Tuula.pdf?sequence=2&isAllowed=y [viitattu 3.10.2020].

Noice, H., Noice, T. & Kramer, A. 2014. Participatory Arts for older Adults: A Review of Benefits and Challenges. The Gerontologist. Oxford Journal. WWW-dokumentti. Saatavissa: <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC4229893/> [viitattu 25.11.2020].

Nuutinen, T. 2014. Sosiokulttuurisen vanhustyön idea ja käytäntö Näkökulmia gerontologiseen kuntoutukseen. Teoksessa Jämsén, A. & Kukkonen, T. (toim.) Ikä! Moninainen ikäosaaminen. Karelia ammattikorkeakoulu. E-kirja. Joensuu: Grano, 92–94. Saatavissa: <https://issuu.com/karelia-amk/docs/ika-moninainen-ikaosaaminen> [viitattu 3.11.2020].

Pitkälä, K. & Routasalo, P. 2012. Ryhmästä apua vanhusten yksinäisyyteen. Duodecim. WWW-dokumentti. Saatavissa: <https://www.duodecimlehti.fi/duo10334> [viitattu 22.11.2020]

Pyykkönen, P. 2008. Langan varassa. Näyttelijä etsii oman esittämisensä eläytyviä ja teknisiä piirteitä. Helsingin ammattikorkeakoulu Stadia. Esittävän taiteen koulutusohjelma. Opinnäytetyö. WWW-dokumentti. Saatavissa: <https://www.doria.fi/bitstream/handle/10024/42368/stadia-1223549014-2.pdf?sequence=1&isAllowed=y> [viitattu 1.12.2020].

Raittila, P. 2014. Yhteistyöllä kulttuuria ikäihmisille. Näkökulmia gerontologiseen kuntoutukseen. Teoksessa Jämsén, A. & Kukkonen, T. (toim.) Ikä! Moninainen ikäosaaminen. Karelia ammattikorkeakoulu. E-kirja. Joensuu: Grano Oy, 96–98. Saatavissa: <https://issuu.com/karelia-amk/docs/ika-moninainen-ikaosaaminen> [viitattu 5.11.2020].

Rantala, J. 2013. Omaishoitajien arjessa jaksaminen. Turun ammattikorkeakoulu. Opinnäytetyö. WWW-dokumentti. Saatavissa: https://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/61131/Rantala_Jenni.pdf?sequence=1 [viitattu 26.11.2020].

Rantanen, K. 2017. Vanhusten kokemukset hyvinvoinnista Terhokerhossa. Lahden ammattikorkeakoulu. Opinnäytetyö. WWW-dokumentti. Saatavissa: https://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/125939/Rantanen_Kerttu.pdf?sequence=2. [viitattu 29.10.2020].

Reimari, N. 2013. Alzheimerin tautia sairastavan potilaan puoliso-omaishoitajan elämänlaatu kolmen vuoden seurannassa. Itä-Suomen yliopisto. Pro gradu -työ. WWW-dokumentti. Saatavissa.

http://epublications.uef.fi/pub/urn_nbn_fi_uef-20130944/urn_nbn_fi_uef-20130944.pdf [viitattu 26.11.2020].

Ritvanen, I. 2007. Mitä näyttelijä haluaa? Ohjaajan- ja näyttelijätyön tarkastelua Legioonateatterin produktiossa Isä. Helsingin ammattikorkeakoulu. Esittävän taiteen koulutusohjelma. Opinnäytetyö. Saatavissa: <https://www.doria.fi/bitstream/handle/10024/29190/stadia-1178965894-7.pdf?sequence=1&isAllowed=y> [viitattu 21.12.2020].

Rosenlöf, A-M. 2014. Taiteen edistämiskeskus. Rakenteita ratkomassa. WWW-dokumentti. Saatavissa: https://issuu.com/rakenteitaratkomassa/docs/rakenteitaratkomassa_2ee04e26e63a58 [viitattu 29.10.2020].

Suhonen, J. 2013. Ryhmälähtöisen käsikirjoittamisen ohjaaminen. Metropolia ammattikorkeakoulu. Opinnäytetyö. WWW-dokumentti. Saatavissa: https://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/59098/Suhonen_Jarkko.pdf [viitattu 8.10.2020].

Tarvonen, S. 2011. Kulttuuri ikäihmisen arjessa. Mikkelin ammattikorkeakoulu. Opinnäytetyö. WWW-dokumentti. Saatavissa: https://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/34417/Tarvonen_Sirpa.pdf?sequence=1 [viitattu 5.11.2020].

Vakimo, S. 2012. kulttuurigerontologin näkökulma. Gerontologia 1.2012. WWW-dokumentti. Saatavissa: <http://elektra.helsinki.fi.ezproxy.xamk.fi:2048/se/g/0784-0039/26/1/kulttuur.pdf> [viitattu 1.3.2021].

Valtioneuvosto, 2018. Suositus taiteen ja kulttuurin saatavuuden ja saavutettavuuden parantamiseksi sosiaali- ja terveydenhuollossa. Prosenttiperiaatteen kärkihanke. WWW-dokumentti. Saatavissa: <https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/161228/Prosenttiperiaatteen%20k%C3%A4> [viitattu 26.2.2021].

Ventola, M-J., Renlund, M. 2005. Draama ja teatteri yhteisöissä. Helsinki: Ammattikorkeakoulu Stadia, 36.

Vilkkä, H. & Airaksinen, T. 2003. Toiminnallinen opinnäytetyö. Helsinki: Tammi.

Öystilä, S. 2012. Ryhmädynamiikka ja ryhmän ohjaaminen. WWW-dokumentti. Saatavissa: <https://www.redu.fi/loader.aspx?id=d1b0aca1-5c45-46b7-98b3-831826435e06> [viitattu 8.1.2021]

LIITTEET

LIITE 1. Kutsun sitä rakkaudeksi -näytelmän käsiohjelma

OHJAAJILTA

Teatterin tekeminen harrastuksena haastaa tekijänsä siinä, että luova ja monimuotoinen työ tapahtuu kaiken muun elämän ohella. Elämä ottaa ja yllättää pitkässä produktiossa tekijänsä monta kertaa. Yhtä lailla se antaa syntyvään keitokseen ainekset, joiden myötä esityksestä tulee tekijöidensä näköinen. Mitaan uutta ei kuitenkaan puhalleta eloon ilman välittämistä. Välittämistä, jonka takana on rakkaus kaiken kantavana voimana. Joskus luopuminenkin on rakkautta. Tuosta luopumisen raskaasta työstä kertoo tämä näytelmä, jonka annamme nyt teidän syylienne. Nauttikaa matkasta ja älkää unohtako toisianne. Rakkaudella, **Eve ja Maarit**

Kutsun sitä rakkaudeksi

ensi-ilta
pe 28.2.2020
klo 19

Ohjaus
Eveliina Arminen ja Maarit Muuri

HAMINAN TEATTERI

Näytelmän kesto välilakoinen noin 2 tuntia

TULOSSA

Antti Peitolan **Mielipuolen Päiväkirja** vierailuesityksenä ma 6.4. ja ti 7.4.

Pia Lunkan ohjaama rehellinen maalaiskoomedia **Vain muutaman huijarin tähden** Haminan kesäteatterissa, ensi-ilta perjantaina 26.6.

ma 2.3. klo 18
ti 3.3. klo 18
su 8.3. klo 14
ma 9.3. klo 18
ti 10.3. klo 18
su 15.3. klo 14
ma 16.3. klo 18
ti 17.3. klo 18
su 22.3. klo 14
ma 23.3. klo 18
ti 24.3. klo 18
su 29.3. klo 14

Liput 18/16 euroa

www.haminanteatteri.fi • toimisto@haminanteatteri.fi
puh. 040 674 9356 • Isoympyräkatu 20 A • avoinna ke-pe 10-14

lippu.fi **HAMINAN ENERGIJA** KOHTAAMISTEN KAUPUNKI

ROOLEISSA

Tyyra Jokinen **Irene Peippo**
Taavi Jokinen **Timo Tilli**
Salme Jokinen **Eija Vanhala**
Olli Perälä **Mirjam Mäkinen**
Lasse Perälä **Jorma Hiiska**
Mikko **Matti Kuusalo**
La Lolita, **Leila Blomerus**
Mirja, hoitaja **Arja Rostedt**
Antti Leppänen, pastori **Markku Lahti**
Lyyli, Iltaruskon asukas, runon lausuja **Maija Koponen**
Kalle **Jukka Nygren**

Tuomiopäivän Orkesteri:
Roni Yildirim
Juha Vilkki
Jari Halonen

MUSIIKKI

Samuli Putro:
Olet puollisoni nyt
Tavalliset hautajaiset
Minä rakastan sinua
Älkää unohtako toisianne

Asteroidi 4266:
Ja lopuksi
Viimeinen kevätö

Romanssi
La Paloma
Oi muistatko vielä sen virren
Soi kunnniaksi Luojan

Kuolematon
san. **Roni Yildirim**

TYÖRYHMÄ

Käsikirjoitus **Eveliina Arminen** ja **Maarit Muuri**, työryhmä
Puvustus **Pirjo Kotkavuori-Porkka**, työryhmä
Lavastus **Matti Toikka**, **Joel Jansson**
Valot ja äänet **Matti Toikka**, **Joel Jansson**
Graafinen suunnittelu **Leila Hyvönen**
Some päivytykset ja kuvat **Jan Mykkänen**
Taustaryhmä ja järjestely **Juha Kylmälä**, **Mikael Kaaronen**,
Haminan teatteriyhdistys ry
Kahvilapalvelut **Haminan teatteriyhdistys ry:n ravintolatoimikunta**

KIITOKSET

Eija-Kaarina Mäkelä ♥
Kirsi Auranen, Hovinsaarikoti 2
Pappilansalmen esiopetuksen tiimit,
Karhuvuorikodin omaishoitajien vesijumpparyhmä
Ritva-Liisa Ripatti
Ritva-Liisa Saarainen
Kati Vesalainen
Inspiraation lähteenä rovasti, kirjailija **Matti J. Kuronen**
sekä laulaja, laulun tekijä **Samuli Putro**

RUNOT

Vanhuus on sitä varten
Eeva Kilpi

Antakaa minulle arvokas vanhuus
Tuntematon

Seuraava paikka
Kaniikki Henry Scott Holland

